

ULUSLARARASI İLİŞKİLER DİSİPLİNİNİN TARİHSEL
GELİŞİMİ VE TÜRKİYE'DE KURUMSALLAŞMASI:
BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ ÖRNEĞİ

Tayyar ARI*, Çiğdem AYDIN KOYUNCU**

ÖZ

Bu çalışma, Uluslararası İlişkiler disiplininin ortaya çıkışı ve kurumsallaşma sürecini tarihsel bir çerçeve içinde ele almakta; disiplinin küresel ölçekte geçirdiği dönüşümleri Türkiye'deki akademik yapılanma süreciyle birlikte değerlendirmektedir. Uluslararası ilişkiler çalışmalarının Birinci Dünya Savaşı sonrasında bir akademik disiplin olarak kurumsallaşmasına yol açan tarihsel koşullar, savaş deneyimleri, uluslararası sistemdeki yapısal dönüşümler ve güç dengelerindeki değişimler bağlamında incelenmektedir. Bu gelişmelerin, Osmanlı'dan Cumhuriyet'e uzanan süreçte Türkiye'de dış politika pratiği ve akademik alan üzerindeki yansımalarına da değinilerek, Uluslararası İlişkiler disiplininin Türkiye'deki gelişim çizgisi ortaya konulmaktadır. Çalışmanın son bölümünde ise, bu genel çerçeve içinde Bursa Uludağ Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümünün kuruluşu, akademik kadrosunun oluşumu ve kurumsal gelişimi ele alınmakta; Bölümün Türkiye'de Uluslararası İlişkiler disiplininin yerleşmesine ve süreklilik kazanmasına sunduğu katkıları tarihsel bir perspektifle değerlendirilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Bursa Uludağ Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler, Disiplin, Dış Politika, Kurumsallaşma.

* Prof. Dr. Tayyar Arı, Bursa Uludağ Üniversitesi, İİBF, Uluslararası İlişkiler Bölümü, atayyar@uludag.edu.tr, ORCID: 0000-0002-3874-3622

** Sorumlu yazar/Corresponding author: Prof. Dr. Çiğdem Aydın Koyuncu, Bursa Uludağ Üniversitesi, İİBF, Uluslararası İlişkiler Bölümü, cigdema@uludag.edu.tr, ORCID: :0000-0002-3651-3815

**THE HISTORICAL DEVELOPMENT OF THE DISCIPLINE
OF INTERNATIONAL RELATIONS AND ITS
INSTITUTIONALIZATION IN TURKEY: THE CASE OF
BURSA ULUDAĞ UNIVERSITY**

ABSTRACT

This study examines the emergence and institutionalization of the discipline of International Relations within a historical framework; it evaluates the transformations the discipline has undergone on a global scale alongside the academic structuring process in Turkey. The historical conditions that led to the institutionalization of international relations studies as an academic discipline after World War I are examined in the context of war experiences, structural transformations in the international system, and shifts in the balance of power. By touching upon the reflections of these developments on foreign policy practice and the academic field in Turkey during the period from the Ottoman Empire to the Republic, the development trajectory of the discipline of international relations in Turkey is outlined. The final section of the study examines the establishment of the Department of International Relations at Bursa Uludağ University, the formation of its academic staff, and its institutional development within this general framework. The contributions of the department to the establishment and continuity of the discipline of International Relations in Turkey are evaluated from a historical perspective.

Keywords: Bursa Uludağ University, International Relations, Discipline, Foreign Policy, Institutionalization.

1. GİRİŞ

Bir disiplin, kendine özgü bir odak noktası, bir dizi kurum ve belirli düşünce geleneklerinden oluşur (Holsti, 1985). Bu üç unsur, herhangi bir bilgi alanının gelişmesi ve kurumsallaşması açısından önemlidir. Disiplin kavramının, kelime anlamından hareketle, aynı zamanda ‘kontrol altına almak’ ve ‘düzeni sağlamak’ gibi anlamları da içerdiği görülür. Bu bağlamda disiplinler, belirli konu alanlarını merkeze alarak kendi entelektüel düzenlerini kurarlar. Disiplinin bu tanımından yola çıkıldığında, öncelikle diğer disiplinlerden nispeten farklılaşan konu veya konulara odaklanan bir öğrenme ve araştırma alanının inşa edilmesi gerekmektedir. Bir disiplin diğerlerinden ayırt edilebilir bir konu alanına sahip olmalı; kendine özgü sorular, kavramlar ve tartışma başlıkları üretmelidir. Uluslararası İlişkiler disiplini de bu çerçevede, kendine özgü bir analiz düzlemi ve problematiği üzerinden şekillenmiştir. Uluslararası İlişkiler disiplini temel olarak siyasi aktörler arasındaki etkileşimlerin yarattığı güç ilişkilerini ve uluslararası düzenin nasıl kurulduğunu ve dönüştüğünü incelemeye odaklanır. “Savaş neden çıkar?”, “Barış nasıl ve hangi koşullarda tesis edilip, sürdürülebilir?”, “Devletlerin dış politikalarını belirleyen faktörler nelerdir?” gibi sorular disiplinin ayırt edici problemlerinden bazılarını oluşturur. Bu yönüyle uluslararası ilişkiler, iç siyasetten ziyade sınır aşan süreçleri, aktörleri ve çok katmanlı güç ilişkilerini merkeze alan özgün bir analiz alanı sunar.

İkinci olarak, disiplinler belirli kurumlar içerisinde gelişir ve zamanla kendi kurumsal yapılarını oluştururlar. Üniversiteler, belirli bilgi alanlarının araştırılması ve öğretilmesinin kurumsallaşması açısından en belirgin ve merkezi mekânlardır. Bununla birlikte disiplinlerin gelişimi yalnızca üniversitelerle sınırlı değildir; araştırma merkezleri, düşünce kuruluşları ve akademik yayınlar da bu sürecin önemli aktörleri arasında yer alır (Devetak, 2007). Uluslararası İlişkiler’in bir disiplin olarak ortaya çıkışı ve kurumsallaşması da uzun soluklu bir süreç içerisinde, bu farklı yapıların etkileşimiyle gerçekleşmiştir. Uluslararası İlişkiler disiplininin kurumsal temellerine dair anlatım genellikle 1919 yılında David Davies’in desteğiyle İngiltere-Aberystwyth’deki University College of Wales bünyesinde kurulan Woodrow Wilson Uluslararası Politika Kürsüsü ile başlatılır. Bu gelişmeyi Londra Ekonomi Okulu’nda (London School of Economics) 1920’li yıllarda uluslararası ilişkiler alanında ders ve araştırmaların

kurumsallaşması ve 1930 yılında Oxford Üniversitesi'nde kurulan Montague Burton Uluslararası İlişkiler Kürsüsünün kurulması izlemiştir. Bu kürsüler, Uluslararası İlişkiler disiplininin Siyaset Bilimi içerisinden ayrılarak bağımsız bir disiplin haline gelmesinde belirleyici rol oynamışlardır. Akademik çalışma alanlarının kurumsallaşması, hem öğretim hem de araştırma faaliyetleri açısından hayati önem taşıyan bir zemin oluşturur. Öğretim, belirli bir bilgi birikimini ve analiz yöntemlerini bir nesilden diğerine aktararak disiplinin sürekliliğini sağlar. Araştırma faaliyetleri ise üretilen bilginin geliştirilmesi, sınanması ve eleştirel biçimde yeniden değerlendirilmesi açısından merkezi bir rol üstlenir. Bu nedenle araştırma çıktılarının yayımlanması, disiplin içi ve disiplinler arası etkileşimin sağlanabilmesi bakımından vazgeçilmezdir. Üniversitelerde Uluslararası İlişkiler kürsülerinin açılmasından önce ve sonra farklı biçimlerde yürütülen yayın faaliyetleri, disiplinin kurumsallaşması sürecini pekiştiren temel unsurlardan olmuştur. Akademik dergiler, kitaplar ve raporlar aracılığıyla üretilen bilgi, Uluslararası İlişkilerin bağımsız bir disiplin olarak tanınmasına katkı sağlamış, ortak kavramların, teorik tartışmaların ve metodolojik yaklaşımların oluşmasını mümkün kılmıştır.

Üçüncü olarak, bir disiplin, belirli bir konu etrafında zaman içerisinde oluşan, gelişen ve evrilen düşünce geleneklerine dayanır. Uluslararası ilişkiler çalışmaları, her ne kadar 1919 yılında üniversitelerde kürsülerin kurulmasıyla kurumsal bir nitelik kazanmış olsa da entelektüel kökenleri bu tarihten çok daha geriye uzanmaktadır. Bu kürsüler kurulurken akademisyenler ve öğrenciler, sıfırdan bir disiplin icat etmekten ziyade, yüzyıllar boyunca birikmiş düşünsel mirası sistematik bir çerçeveye oturtmuşlardır. Yaklaşık iki bin yılı aşkın bir süredir kaydedilmiş sözler, düşünceler ve siyasal pratikler, Uluslararası İlişkiler disiplininin entelektüel temellerini oluşturmuştur (Buzan, 2000). Bu bağlamda Thucydides'in (M.Ö. yaklaşık 460-406) Peloponez Savaşları'na ilişkin güç, çıkar ve güvenlik vurgulu analizleri; Niccolò Machiavelli'nin (1469-1527) siyasal iktidar ve devlet aklına dair gözlemleri; Hugo Grotius'un (1583-1645) savaş, barış ve uluslararası hukuk üzerine normatif katkıları, modern uluslararası ilişkiler düşüncesinin erken örnekleri olarak değerlendirilmektedir. Her ne kadar bu düşünürler modern anlamda üniversitelerde uluslararası ilişkiler dersi vermemiş olsalar da kendi dönemlerinin siyasal düzenini, devletlerarası ilişkilerini ve çatışma biçimlerini açıklamaya yönelik analizleriyle disiplinin düşünce

geleneklerine kalıcı katkılar sunmuşlardır (Devetak, 2007). Dolayısıyla Uluslararası İlişkiler yalnızca 20. yüzyılda ortaya çıkan bir akademik alan değil; köklü ve süreklilik gösteren bir düşünsel geleneğin modern dönemde kurumsallaşmış halidir.

Uluslararası ilişkiler kavramının büyük ve küçük harfle yazımı arasında yapılan ayırım, disiplin literatüründe yerleşik bir kullanım olarak kabul edilmektedir. Bu ayırım, bir yandan incelenen olgulara, diğer yandan bu olguları ele alan akademik disipline işaret eder. Chris Brown’un (1997) da belirttiği üzere, uluslararası ilişkiler (küçük harfle) devletler ve diğer aktörler arasındaki etkileşimleri, süreçleri ve pratikleri ifade ederken; Uluslararası İlişkiler (büyük harfle) bu etkileşimleri inceleyen akademik disiplini tanımlamak için kullanılmaktadır. Bu kullanım, araştırma nesnesi ile onu inceleyen teorik ve metodolojik çerçeve arasındaki farkı görünür kılmayı amaçlar. Küreselleşme sürecinin derinleşmesi, devlet dışı aktörlerin artan görünürlüğü, sınır-aşan sorun alanlarının çoğalması ve çok katmanlı yönetim yapılarının ortaya çıkması, geleneksel devlet merkezli uluslararası ilişkiler anlayışına yönelik eleştirileri güçlendirmiştir. Bu çerçevede bazı akademisyenler, uluslararası ilişkiler kavramı yerine dünya politikası (world politics) ya da küresel politika (global politics) terimlerini tercih etmeye başlamış; hatta uluslararası ilişkilerden dünya politikasına ya da küresel topluma doğru tarihsel bir dönüşüm yaşandığını ileri sürmüşlerdir. Ancak bu kavramsal açılımlara rağmen, gerek ulusal gerekse uluslararası akademik literatürde Uluslararası İlişkiler teriminin disiplin adı olarak baskın ve yaygın kullanımını sürdürdüğü görülmektedir.

‘Uluslararası’ (international) kavramının, modern anlamıyla ilk kez 18. yüzyılın sonlarında İngiliz hukukçu ve siyaset felsefecisi Jeremy Bentham tarafından ortaya atıldığı genel kabul gören bir düşüncedir. Bentham, bu kavramı devletler arasındaki ilişkileri tek bir terim altında ifade edebilmek amacıyla geliştirmiş (Suganami, 1978) ve özellikle ‘law of nations’ ifadesine alternatif olarak kullanmıştır (Armitage, 2012). Böylece “uluslararası,” modern devlet sisteminin ortaya çıkışıyla birlikte şekillenen ilişkilerin kavramsal çerçevesini oluşturan temel bir analitik araç haline gelmiştir. Uluslararası kavramı, etimolojik olarak “uluslar arasındaki ilişkiler” anlamına gelmekle birlikte, tarihsel olarak varoluşunun büyük bir bölümünde esasen egemen devletler arasındaki ilişkileri ifade etmek üzere kullanılmış ve çoğunlukla iç politikaya karşıt bir alan olarak

konumlandırılmıştır. Bu yaklaşım, iç politika ile dış politika arasında analitik bir ayırım yapılmasına dayanmakta olup literatürde sıklıkla “büyük ayırım” (Clark, 1998-1999) (great divide) olarak adlandırılmaktadır (Brown, 2009). Bu çerçevede uluslararası alan, devletler arası etkileşimlerin, güç mücadelelerinin ve dış politika süreçlerinin incelendiği özerk bir analiz düzlemi olarak ele alınmıştır. Ancak özellikle 20. yüzyılın ortalarından itibaren bu dar devlet-merkezli anlayış sorgulanmaya başlanmıştır. ‘Dünya Politikası’ (World Politics) dergisinin ilk sayısında Frederick S. Dunn, ‘international relations’ kavramının yalnızca devletler arasındaki ilişkilerle sınırlı olmadığını; aynı zamanda ulusal sınırların ötesinde gerçekleşen etkileşimleri ve dünya sistemi içerisinde yer alan özel siyasal gruplar arasındaki ilişkileri de kapsadığını vurgulamıştır (Dunn, 1948). Bu yaklaşım, Uluslararası İlişkiler disiplininin kapsamının genişletilmesine ve analiz nesnesinin devlet dışı aktörleri ve sınır-aşan süreçleri içerecek biçimde yeniden düşünülmesine önemli katkılar sunmuştur.

Uluslararası İlişkiler disiplini, Birinci Dünya Savaşı sonrasında öncelikle savaşın nedenlerini anlama ve benzer yıkımların tekrarını önleme amacıyla yapılandırılmıştır. Bu erken dönemde disiplinin temel odağı, devletler arası ilişkiler, diplomasi, güç dengesi ve barışın kurumsal yollarla tesis edilmesi gibi konular olmuştur. Ancak zaman içerisinde uluslararası sistemin dönüşmesiyle birlikte disiplinin konu alanı da önemli ölçüde genişlemiştir. Özellikle İkinci Dünya Savaşı sonrasında ortaya çıkan iki kutuplu yapı, nükleer silahlanma, ideolojik rekabet ve Soğuk Savaş dinamikleri, uluslararası ilişkiler çalışmalarına güvenlik, caydırıcılık ve ittifak politikaları gibi yeni analiz başlıklarını eklemiştir. Soğuk Savaş’ın sona ermesiyle birlikte ise Uluslararası İlişkiler disiplini daha da çeşitlenmiş ve devlet merkezli analizlerin ötesine geçen bir perspektif kazanmıştır. Küreselleşme süreci, ekonomik karşılıklı bağımlılık, çevre sorunları, enerji güvenliği, terörizm, göç, insan hakları ve iletişim teknolojilerindeki dönüşümle birlikte siber güvenlik, disiplinin ilgi alanlarını belirgin biçimde genişletmiştir. Bu süreçte uluslararası örgütler, çok uluslu şirketler ve sivil toplum kuruluşları gibi devlet dışı aktörler, uluslararası siyasetin temel bileşenleri olarak analizlere dâhil edilmiştir. Böylece Uluslararası İlişkiler, yalnızca devletler arası güç mücadelesini inceleyen bir alan olmaktan çıkarak, çok katmanlı, çok aktörlü ve karmaşık bir küresel etkileşim alanını inceleyen kapsamlı bir disiplin hâline gelmiştir.

Tarihsel ve kavramsal bu çerçeve doğrultusunda çalışma, Uluslararası İlişkiler disiplininin kurumsallaşma ve gelişim sürecini çok yönlü bir perspektifle ele almayı amaçlamaktadır. Çalışmanın ilk bölümünde uluslararası ilişkilerin dünya genelinde bir akademik disiplin olarak ortaya çıkışı ve gelişimi incelenecek; ikinci bölümde disiplinin Türkiye’deki kuruluşu ve kurumsal evrimi ele alınacaktır. Son bölümde ise, bu genel çerçeve Bursa Uludağ Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümü özelinde somutlaştırılarak, bölümün kuruluş süreci, akademik yapısı ve disiplin içindeki konumu değerlendirilecektir.

2. ULUSLARARASI İLİŞKİLER DİSİPLİNİN ORTAYA ÇIKIŞI VE GELİŞİMİ

Uluslararası İlişkiler disiplini, Birinci Dünya Savaşı sonrasında kurumsal bir akademik alan olarak ortaya çıkmış olsa da uluslararası ilişkilerin düşünsel ve pratik kökleri çok daha erken dönemlere uzanmaktadır. Geleneksel literatürde uluslararası ilişkilerin “başlangıcı” tartışılırken, çoğu çalışma egemen devletler arası ilişkilerin ortaya çıktığı dönem esas alınmakta ve bu çerçevede modern devletin kuruluş sürecine odaklanılmaktadır. Modern anlamda devletlerin oluşumu ve devletler arası bir sistemin yerleşmesi sıklıkla 15. ve 16. yüzyıllara kadar geri götürülse de (Olson ve Sondermann, 1966) 1648 tarihli Westphalia Antlaşması hem egemenlik ilkesinin açık biçimde tanımlanması hem de Avrupa merkezli bir devletler sisteminin kurumsallaşması bakımından bir dönüm noktası olarak kabul edilmektedir (Özdal ve Karaca, 2022). Uluslararası İlişkilerin nasıl tanımlandığına bağlı olarak bu ilişkilerin tarihini çok daha erken dönemlere götürmek mümkündür. Sümer şehir devletleri arasındaki diplomatik ve ticari etkileşimler, Kadeş Antlaşması gibi erken dönem barış düzenlemeleri, Antik Yunan dünyasında Peleponnez Savaşları üzerine yapılan çözümlemeler, Sun Tzu’nun Savaş Sanatı, modern uluslararası ilişkiler literatüründe incelenen birçok temel sorunun tarihsel kökenlerine işaret etmektedir (Yunping, 2005; Hwang, 1979; Özlük, 2009). Ancak bu erken dönem ilişki ağları egemen ulus-devletlerin yokluğu nedeniyle çoğunlukla modern anlamda bir uluslararası sistem olarak değerlendirilmemektedir. Bu nedenle Westphalia düzeni modern devletlerarası sistemin başlangıcı olarak kabul edilmekle birlikte, Uluslararası İlişkilerin bağımsız bir akademik disiplin ve kurumsallaşmış bir çalışma alanı haline gelmesi ancak 20. yüzyılın

başlarında, özellikle Birinci Dünya Savaşı sonrasında mümkün olabilmıştır.

Uluslararası İlişkilerin bağımsız bir akademik disiplin olarak ortaya çıkışı, sosyal bilimlerin diğer ana dallarıyla karşılaştırıldığında görece geç bir döneme karşılık gelmektedir. Bununla birlikte, bu durum disiplinin kurumsallaşmasından önce uluslararası olgulara yönelik herhangi bir entelektüel üretimin bulunmadığı anlamına gelmemektedir. Aksine, devletler arası ilişkiler, savaş ve barış meseleleri, diplomasi ve hukuk gibi konular uzun süre siyaset bilimi, hukuk, felsefe ve özellikle diplomasi tarihi çerçevesinde ele alınmıştır. Uluslararası İlişkilerin müstakil bir disiplin olarak geç ortaya çıkmasının arkasında birden fazla etken bulunmaktadır. Bunlardan ilki, sosyal bilimlerde uzun süre devlet merkezli analizlerin hâkim olması ve uluslararası alanın çoğunlukla iç politikanın bir uzantısı olarak değerlendirilmesidir. İkinci olarak ise savaş, barış, uluslararası düzenin ahlaki temelleri gibi normatif soruların akademik çevrelerde metodolojik açıdan problemlili görülmesi, bu alandaki çalışmalara mesafeli yaklaşılmasıdır. Bu koşullar altında Uluslararası İlişkiler, Birinci Dünya Savaşı'nın yarattığı yıkım ve savaşın nedenlerini anlama ihtiyacının yoğunlaşmasıyla birlikte, 20. yüzyılın ilk çeyreğinde yapılandırılmış bir akademik disiplin olarak ortaya çıkmıştır (Smith, 2003; Özlük, 2009).

Birinci Dünya Savaşı'nın yol açtığı yıkım ve insan kaybı, savaşın devletler arası ilişkilerde olağan ve meşru bir araç olarak görülmesine yönelik yerleşik anlayışı derinden sarsmıştır. 1914 öncesinde çoğu zaman diplomasinin farklı araçlarla sürdürülmesi olarak kabul edilen savaş (Clausewitz, 2011), bu tarihten itibaren önlenmesi gereken istisnai bir durum olarak algılanmaya başlanmıştır. Bu dönüşüm, iki savaş arası dönemde barışın korunmasına yönelik yoğun uluslararası çabaların ortaya çıkmasına ve Milletler Cemiyeti gibi evrensel örgütlerin kurulmasına zemin hazırlamıştır. Savaşların nedenleri, sonuçlarının sınırlandırılması ve kalıcı barışın nasıl tesis edilebileceği soruları, Birinci Dünya Savaşı sonrasında akademik ilginin merkezine yerleşmiş; bu ilgi, uluslararası ilişkilerin bağımsız bir çalışma alanı olarak kurumsallaşmasını hızlandırmıştır. İki savaş arası dönemde yapılan çalışmalarda uluslararası ilişkilere sadece bir diplomasi tarihi olarak bakan anlayıştan biraz olsun uzaklaşmış, uluslararası hukuk ve uluslararası örgütler bazında yapılan çalışmalar ağırlık kazanmaya başlamıştır (Arı, 2025). Bu bağlamda, Uluslararası İlişkiler disiplininin

doğuşu belirli bir tarihsel kopuştan ziyade, savaş sonrası dönemde barışın bilgi üretimi yoluyla güvence altına alınabileceği yönündeki inancın güçlenmesiyle açıklanabilir. Yukarıda da değinildiği üzere, uluslararası ilişkilere dair çalışmaların uzun süre hukuk, tarih ve siyaset bilimi gibi alanlar içerisinde dağınık bir biçimde yürütülmesi, disiplinin geç kurumsallaşmasının nedenlerinden biri olmuştur. Bu durum, Uluslararası İlişkilerin sınırları kesin biçimde çizilmiş kapalı bir alan olarak değil; farklı disiplinlerden beslenen ve doğası gereği disiplinler arası bir çalışma alanı olarak şekillenmesine zemin hazırlamıştır. Bu anlayışın kurumsal düzeydeki ilk ifadesi ise 1919 yılında Galler Üniversitesi Aberystwyth kampüsünde David Davies’in girişimiyle kurulan ilk Uluslararası İlişkiler Kürsüsü olmuştur. Woodrow Wilson’un barış vizyonundan ilham alan bu kürsünün başına getirilen Alfred Zimmern, uluslararası ilişkilerin kapsamının yalnızca siyasal olaylarla sınırlı olmadığını, ahlak felsefesinden tarihe uzanan geniş bir düşünsel zemine dayandığını savunarak disiplinin disiplinler arası karakterine vurgu yapmıştır (Smith, 1994; Porter, 2002; Roberts, 1991; Özcan, 2014).

Uluslararası İlişkiler disiplinin doğuşu 1919 yılında kurulan Woodrow Wilson Uluslararası Siyaset Kürsüsü ile başlatılmakla birlikte bu yaklaşım disiplinin entelektüel köklerini oldukça dar bir tarihsel çerçeveye sıkıştırmaktadır. Oysaki alana ilişkin düşünsel ve kurumsal birikimin, Birinci Dünya Savaşı’ndan çok daha önce şekillenmeye başladığına işaret eden çalışmalar mevcuttur. Nitekim 19. yüzyılın sonlarına doğru Columbia Üniversitesi’nde Francis Lieber ve J. Burgess tarafından yürütülen çalışmalarda devletler arası ilişkileri realizm perspektifinden ele alındığı görülmektedir (Neumann, 2003). 1899 yılında Paul Samuel Reinsch tarafından Wisconsin Üniversitesi’nde Uluslararası Politika ve 1910 yılında Columbia Üniversitesi’nde Uluslararası Örgütler derslerinin verildiği görülmektedir (Potter, 1923). Georgetown Üniversitesi’nin Walsh Dış İlişkiler Okulu, 1919’da kurulan, Amerika Birleşik Devletleri’ndeki en eski ve sürekli faaliyet gösteren uluslararası ilişkiler okuludur (Oren, 2020). Benzer biçimde 1869 yılında Rolin-Jacquemyns editörlüğünde yayımlanmaya başlayan ilk uluslararası hukuk dergisi, uluslararası ilişkilerin akademikleşmesi sürecinde önemli bir erken dönem gelişmesi olarak değerlendirilebilir (Abrams, 1957). Bu süreci izleyen yıllarda, 1903’te American Political Science Association’ın (APSA) kurulmasıyla birlikte uluslararası hukuk ve uluslararası politika alanlarında özellikle emperyalizm ve kolonyal yönetimlerle ilgili

çalışmalara yer verildiği dikkat çekmektedir (Schmidt, 1998; Brian, 2001). Uluslararası ilişkilere yönelik ilk çalışmaların I. Dünya Savaşı sonrasına değil; yüzyılın hemen başına tarihlenmesi gerektiği yönündeki yaklaşımı Olson, Barrinha ve Groom'un (2019) eserlerinde de ele alınmakta ve Paul S. Reinsch'ın 1900 yılında kaleme aldığı 'World Politics at the End of the Nineteenth Century' adlı eserin Uluslararası İlişkiler çalışmalarının ilk örneklerinden biri olarak kabul edilebileceği belirtilmektedirler. Benzer şekilde alanın ilk süreli yayınları arasında yer alan International Conciliation ve Journal of Race Development dergilerinin de 1911 yılında yayımlanmaya başlaması, disiplinin kurumsal zemin kazanmaya başladığını göstermektedir (Long ve Schmidt, 2005). Savaş öncesi dönemin bir diğer önemli gelişmesi ise 1910 yılında Edwin Ginn tarafından Boston'da kurulan ve savaş yıllarında da faaliyetlerini sürdüren International School of Peace'tir. Bu kurum daha sonra World Peace Foundation'a dönüşerek Uluslararası İlişkiler disiplininin entelektüel ve kurumsal gelişimine katkı sunmaya devam etmiştir (Holcombe, 1965). Savaş sona ermeden hemen önce 1916 yılında yayımlanan ve Arthur Greenwood, A. J. Grant, J. Hughes, J. D. Kerr, F. Urquhart derlemesiyle hazırlanan 'An Introduction to the Study of International Relations' adlı eser ise disiplinin ilk kapsamlı kitap çalışması olarak literatürde özel bir yer edinmiştir (Özlük, 2009).

Uluslararası İlişkilerin bağımsız bir akademik disiplin olarak kurumsallaşmasında üniversitelerin oynadığı rol belirleyici olmuştur. 1919 yılında Galler'de kurulan ilk kürsüyü, Philip Noel-Baker'in başkanlığında 1923 yılında Montague Burton'un finansal desteği ile London School of Economics'de kurulan ikinci kürsü izlemiştir. Üçüncü kürsü ise, 1930 yılında Oxford Üniversitesi'nde kurulmuştur. Aynı dönemde ABD'de de benzer bir kurumsallaşma süreci yaşanmış; University of South California (USC) Rektörü R. B. von KleinSmid'in öncülüğünde 1920 yılında düzenlenen Pan-Amerikan Eğitim Konferansı'nda Uluslararası İlişkiler eğitiminin önemi vurgulanmıştır. 1924 yılında Los Angeles'da, daha sonra United States School of International Relations adını alacak olan Uluslararası İlişkiler Kürsüsü kurulmuştur (Devetak, 2007). Uluslararası İlişkiler alanına tamamen adanmış ilk üniversite, Milletler Cemiyeti ile ilişkili diplomatlar yetiştirmek amacıyla 1927'de kurulan Uluslararası Kalkınma Çalışmaları Yüksek Lisans Enstitüsüdür. 1922'de Georgetown Üniversitesi, Dışişleri Bilim Yüksek Lisansı (MSFS) derecesinin ilk mezunlarını vererek Amerika Birleşik Devletleri'ndeki ilk Uluslararası

İlişkiler yüksek lisans programı olmuştur (Georgetown University, 2026). Bunu 1926 yılında Chicago Üniversitesi’nde Uluslararası İlişkiler Komitesinin (CIR) kurulması izlemiştir. Uluslararası İlişkiler Komitesinin kökeni, Charles Merriam ve Quincy Wright tarafından düzenlenen, büyük savaşların nedenleri ve özellikleri üzerine bir konferansa dayanmaktadır. 1928 yılında, bu konferansın ortaya çıkardığı araştırma makaleleri ve iş birlikleri, çeşitli yüksek lisans derecelerinin verilmesine ve böylece ülkenin en eski uluslararası ilişkiler yüksek lisans programlarından biri olan CIR'in kurulmasına yol açmıştır (CIR, 2026) , 2026). Tufts Üniversitesi ve Harvard Üniversitesi arasındaki bir iş birliği olan Fletcher Hukuk ve Diplomasi Okulu, 1933'te Amerika Birleşik Devletleri'ndeki ilk yüksek lisans düzeyinde Uluslararası İlişkiler Okulu olarak kapılarını açmıştır (Fletcher Hukuk ve Diplomasi, 2026). 1965'te Glendon Koleji ve Norman Paterson Uluslararası İlişkiler Okulu, Kanada'da sırasıyla uluslararası çalışmalar ve uluslararası ilişkiler alanında lisans ve yüksek lisans programı sunan ilk kurumlar olmuştur. Başlangıçta İngiltere merkezli olarak gelişen bu akademik yapılanma kısa süre içinde Avrupa’nın diğer ülkelerine ve ABD’ye yayılmış; İngiltere ve ABD, Uluslararası İlişkiler disiplininin kurumsal ve düşünsel merkezleri olma konumlarını günümüze kadar büyük ölçüde korumuştur.

İngiltere ve daha sonrasında ABD’deki üniversitelerde açılan Uluslararası İlişkiler Kürsülerinde disiplinin çalışma alanı üç soru etrafında şekillenmiştir. Birincisi “Savaşın nedenleri nelerdir?” ikincisi “Bir daha böyle bir savaşın çıkmaması için neler yapılması gerekir?” üçüncüsü ise “Yeni Dünya düzeni hangi temeller üzerine inşa edilmelidir?” (Burchill, 2012). Bu sorular o dönem için disiplinin oluşumunu ve sınırlarını şekillendirmiştir. Bull, Uluslararası İlişkiler Kürsülerinin ilk öğrencilerinin kendi misyonlarını adil ve barışçıl bir dünya düzeninin kuruluşuna yardım etmek biçiminde tanımladıklarını dile getirmektedir (Bull, 2000). Bu ana konu çerçevesinde Uluslararası İlişkiler disiplininin ilk dönemlerinde temel ilgi alanı, savaşların önlenmesi hedefi doğrultusunda Milletler Cemiyeti çerçevesinde gelişen uluslararası örgütlenme ve hukuk kuralları olmuştur. Bu normatif ve geleceğe dönük yönelim, tarih disiplininin geçmiş savaş deneyimlerini merkeze alan bir alan olarak görmüş; bu nedenle kürsülerde tarih güncel ve kurumsal siyasal sorunlara kıyasla daha sınırlı bir yerde konumlandırılmıştır (Burchill, 2012; Buzan ve Little, 2001; Özcan, 2014).

Uluslararası İlişkiler disiplini genel olarak, gerek dünyada gerek Türkiye’de, uluslararası siyaset, uluslararası hukuk ve siyasi tarih olmak üzere üç temel bilim alanı (kürsü) üzerine inşa edilmiştir. Bu çerçevede siyaset, disiplinin kurucu başlıklarından biri olmakla birlikte, uluslararası ilişkilerin siyaset bilimiyle birebir örtüşen bir alt alan olarak değil, kendine özgü bir inceleme düzlemi olarak şekillendiği görülmektedir. Disiplinin özellikle ABD’de siyaset bilimi bölümleri içinde kurumsallaşması bu yönelimi güçlendirmiş ancak zamanla iç siyasetin hiyerarşik ve kurallı yapısı ile dış siyasetin merkezi bir otoriteden yoksun, belirsizlik ve güvenlik kaygılarıyla belirlenen yapısı arasındaki farklar daha belirgin hale gelmiştir. İkinci Dünya Savaşı sonrasında etkisini artıran realist yaklaşımlar, ulusal ve uluslararası düzen arasındaki bu yapısal ayrımı vurgulayarak dış politikayı iç siyasetten analitik olarak ayırmış; böylece uluslararası ilişkiler, siyaset biliminin kavram ve yöntemlerinden yararlanan fakat uluslararası sistemin işleyişine dair özgün sorular üreten, özerk bir akademik kimlik kazanmıştır (Bull, 2002; Keene, 2005).

Uluslararası İlişkiler kürsülerinin ilk olarak İngiltere’de, ardından ABD’de kurulmuş olması, disiplinin erken dönem kurumsallaşmasının Anglo-Sakson dünyada gerçekleşmesine zemin hazırlamıştır. Ancak bu Anglo-Sakson karakter yalnızca başlangıçtaki kurumsal öncülükle açıklanamaz. Birinci Dünya Savaşı sonrasında ABD, Avrupa merkezli güç siyasetinden büyük ölçüde uzak durmayı tercih etmiş ve izolasyonist bir politika benimsemiş olmakla birlikte, akademik alanda uluslararası meselelerin sistematik biçimde ele alınmasına yönelik ilgi artmış; özellikle İkinci Dünya Savaşı sonrasında ABD’nin küresel güç dengesinde belirleyici bir konuma yükselmesiyle birlikte disiplinin entelektüel ağırlık merkezi giderek İngiltere’den Amerika’ya kaymıştır. Bu süreç sonucunda Uluslararası İlişkiler, 1950’li yıllardan itibaren teorik gündemi büyük ölçüde Amerika’da şekillenen, bağımsız ve kurumsallaşmış bir disiplin kimliği kazanmıştır (Holden, 2002; Knutsen, 1992).

Amerikan akademik hâkimiyetinin dışında, sınırlı da olsa İskandinav ülkelerinin katkıları ile Raymond Aron, Pierre Renouvin ve Marcel Merle gibi isimlerle temsil edilen Fransız geleneği disiplinin entelektüel çeşitliliğine katkı sağlamıştır (Friedrichs, 2001). Bununla birlikte, başta Fransa olmak üzere Kıta Avrupası akademisi, uluslararası ilişkilerin Anglo-Sakson karakter taşıyan özerk bir disiplin olarak ortaya çıkışını uzun süre temkinle karşılamış; 1990’lı

Uluslararası İlişkiler Disiplininin Tarihsel Gelişimi ve Türkiye’de Kurumsallaşması: Bursa Uludağ Üniversitesi Örneği

yıllara kadar bu alanda bütünlüklü ve özgün bir ulusal yaklaşım geliştirmekte zorlanmıştır. Benzer gecikmeler Almanya ve İtalya için de geçerlidir (Jørgensen, 2000).

Soğuk Savaş boyunca doğa bilimlerinde Amerika ile rekabet edebilen Sovyetler Birliği’nde dahi, sosyal bilimler ve özellikle uluslararası ilişkiler alanında kurumsal gelişimin oldukça sınırlı kaldığı görülmektedir; bu bağlamda ilk Uluslararası İlişkiler Kürsüsünün ancak 1943 yılında Moskova Devlet Üniversitesi bünyesinde kurulabilmiş olması dikkat çekicidir (Lebedeva, 2004; Zimmerman, 1969). Japonya’da uluslararası ilişkiler çalışmaları erken dönemde siyasi tarih, siyaset bilimi ve uluslararası hukuk ekseninde başlamış olmakla birlikte, disiplinin kurumsal ve teorik olgunluğa ulaşması 1950’li yılları bulmuştur. Çin’de ise Uluslararası İlişkilerin bağımsız bir akademik alan olarak ortaya çıkışı 1960’lı yılların ortalarına kadar gecikmiştir (Huang, 2007).

Uluslararası İlişkiler disiplininin kurumsallaşmasında kürsülerin açılmasının yanı sıra, alana özgü ders kitaplarının ve akademik dergilerin yayınlanması da belirleyici bir rol oynamıştır. Üniversitelerde okutulan ve düşünsel arka planını Woodrow Wilson’un liberal ilkelerinden alan erken dönem ders kitapları, öğrencileri uluslararası ilişkilerin temel sorunlarıyla tanıştırmakla disiplinin entelektüel çerçevesinin oluşmasına katkı sağlamıştır (Knutsen, 2006). Bununla birlikte, disiplinin araştırma gündemini doğrudan şekillendiren asıl unsur, akademik dergiler aracılığıyla sürdürülebilir bir bilimsel tartışma zemininin oluşmasıdır. Bu bağlamda 1922 yılında yayın hayatına başlayan Foreign Affairs ve International Affairs uluslararası siyasete ilişkin analizlerin düzenli olarak paylaşıldığı ilk önemli platformlar arasında yer almıştır. İkinci Dünya Savaşı sonrasında ise disiplinin teorik derinliğini artıran yeni yayın organları ortaya çıkmış, 1947’de yayınlanmaya başlayan International Organization ve 1948’de kurulan World Politics, uluslararası ilişkileri bağımsız bir akademik alan olarak güçlendiren dergiler haline gelmiştir. 1950’li yıllarda ise International Studies Quarterly ve Journal of Conflict Resolution gibi yayınlar, disiplinin yöntemsel ve kuramsal çeşitlenmesine önemli katkılar sunmuştur. Aynı dönemde American Political Science Review gibi siyaset bilimi dergilerinde uluslararası ilişkilere ayrılan alanın genişlemesi, disiplinin akademik meşruiyetini daha da pekiştirmiştir (Özcan, 2014). Bu yayın ağı sayesinde uluslararası ilişkiler, kendi kavramlarını

173

İİBF Dergi
50. Yıl
Özel
Sayısı
2025

ve teorik tartışmalarını sistemli biçimde yürütebileceği özerk bir araştırma alanı niteliği kazanmıştır.

Uluslararası İlişkiler disiplininin kurumsallaşma sürecinde kürsülerin ve akademik yayınların yanı sıra, uzmanlık temelli araştırma merkezlerinin kurulması da belirleyici bir aşamayı temsil etmiştir. Birinci Dünya Savaşı sonrasında barışın korunması ve uluslararası sorunların sistematik biçimde incelenmesi ihtiyacı, akademisyenler ile politika yapımcılar arasında kalıcı iş birliği mekanizmalarının oluşturulmasını gündeme getirmiştir (Riemens, 2011). Bu çerçevede Paris Barış Konferansı sürecinde İngiliz ve Amerikan delegasyonlarına eşlik eden uzmanlar ve danışmanlar, savaş sonrasında da uluslararası meselelerin bilimsel yöntemlerle ele alınacağı sürekli araştırma kurumlarının kurulmasını teşvik etmişlerdir. Bu girişimlerin somut sonuçları arasında 1920 yılında Londra’da kurulan Chatham House ile ABD’de New York merkezli olarak faaliyet göstermeye başlayan Council on Foreign Relations yer almaktadır (Yurdusev, 1996; Canbolat, 2007). Kısa süre içerisinde bu kurumlar, uluslararası politikaya ilişkin verilerin toplandığı, analizlerin üretildiği ve politika yapımcılarla akademik dünyanın buluştuğu önemli merkezler haline gelmiştir. Aynı dönemde kıta Avrupası’nda da benzer bir kurumsallaşma eğilimi gözlemlenmiş; 1927 yılında Cenevre’de kurulan Graduate Institute of International Studies, uluslararası ilişkilerin akademik bir uzmanlık alanı olarak gelişimine katkı sunan öncü kurumlardan biri olmuştur.

Bu erken dönem araştırma merkezlerinin faaliyetleri yalnızca bilimsel üretimle sınırlı kalmamış; kamuoyunun uluslararası meselelere dair bilgilendirilmesi ve dış politika tartışmalarının geniş kitlelere taşınması açısından da etkili olmuştur. Nitekim International Affairs ve Foreign Affairs gibi dergiler, doğrudan bu kurumların bünyesinde yayınlanarak akademik bilgi ile politika tartışmaları arasında kalıcı bir bağ kurulmasını sağlamıştır. Zamanla bu modele farklı ülkelerde yeni merkezler eklenmiş; özellikle İkinci Dünya Savaşı sonrasında Amerika ve Avrupa’da kurulan araştırma enstitüleri, disiplin içi etkileşimi artırırken uluslararası sorunların karşılaştırmalı ve çok disiplinli biçimde ele alınmasına imkân tanımıştır. Bu gelişmeler, uluslararası ilişkilerin yalnızca üniversite kürsüleriyle sınırlı olmayan, daha geniş bir entelektüel ve kurumsal ağ içinde şekillenen bir disiplin haline gelmesine katkıda bulunmuştur (Yurdusev, 2004).

Uluslararası İlişkiler Disiplininin Tarihsel Gelişimi ve Türkiye’de Kurumsallaşması: Bursa Uludağ Üniversitesi Örneği

Uluslararası İlişkiler disiplininin kurumsallaşma sürecinde, dergiler ve üniversite kürsülerinin yanı sıra, araştırmacıları düzenli biçimde bir araya getiren uluslararası konferanslar da belirleyici bir rol oynamıştır. Bu bağlamda, Institute of Pacific Relations (IPR) tarafından düzenlenen konferanslar, disiplinin erken dönem entelektüel gelişiminde öne çıkan örnekler arasında yer almıştır. IPR’nin ilk konferansı 1925 yılında Honolulu’da gerçekleştirilmiş; bu toplantı, Pasifik bölgesine ilişkin siyasal, ekonomik ve toplumsal sorunların çok uluslu bir akademik çerçevede tartışıldığı ilk sürekli platformlardan biri olmuştur. Bunu 1927’de yine Honolulu’da düzenlenen ikinci konferans izlemiş, 1929 yılında Kyoto’da gerçekleştirilen üçüncü konferans ise Avrupa, Kuzey Amerika ve Asya’dan geniş katılımcı profiliyle disiplinin uluslararası niteliğini pekiştirmiştir (Institute of Pacific, 2026; Wright, 1930). Bu konferanslar, hükümetler arası resmî toplantılardan farklı olarak, akademisyenler, gazeteciler, sendika temsilcileri ve politika uzmanlarından oluşan gayri resmî fakat etkili bir epistemik topluluk yaratmıştır (Hooper, 1952). Bu toplantılar yalnızca bölgesel meselelerle sınırlı kalmamış, savaş, barış, emperyalizm ve uluslararası düzen gibi daha geniş teorik tartışmaların da ele alındığı platformlara dönüşmüştür. Böylece disiplin, bireysel akademik çabaların ötesine geçerek, kendisini “Uluslararası İlişkiler Çalışmaları” olarak tanımlayan kurumsal bir akademik topluluk üretmeye başlamıştır (Long, 20026). Uluslararası İlişkiler disiplininin erken kurumsallaşma sürecinde konferanslar yalnızca bilgi paylaşımına hizmet eden toplantılar olmamış, aynı zamanda disiplinin kurucu teorik tartışmalarının da şekillendiği entelektüel alanlar yaratmıştır. Bu bağlamda, League of Nations bünyesinde faaliyet gösteren International Institute of Intellectual Cooperation (IIIC) önemli bir rol üstlenmiştir. Paris merkezli olarak 1926 yılında kurulan IIIC, 1920’li ve 1930’lu yıllar boyunca uluslararası siyaset, savaşın nedenleri, barışın kurumsal temelleri ve uluslararası iş birliğinin imkânları üzerine çok sayıda konferans ve yuvarlak masa toplantısı düzenlemiştir. Bu toplantılar, özellikle Birinci Dünya Savaşı sonrası dönemde liberal-idealist yaklaşımların uluslararası düzen tahayyülünü akademik düzlemde tartışmaya açmış; kolektif güvenlik, uluslararası hukuk ve kurumsallaşmış iş birliği gibi kavramların disiplinin erken teorik sözlüğüne yerleşmesine katkı sağlamıştır (League of Nations, 1927; Long, 2006; Özcan, 2014).

175

İİBF Dergi
50. Yıl
Özel
Sayısı
2025

Öte yandan, 1930'lu yılların ortalarından itibaren Avrupa'da yükselen otoriter rejimler, revizyonist dış politika arayışları ve Milletler Cemiyeti'nin krizleri, bu konferanslarda daha eleştirel ve gerçekçi perspektiflerin görünürlik kazanmasına yol açmıştır. Milletler Cemiyeti himayesinde gerçekleştirilen toplantılar, idealist varsayımların sınırlarının tartışıldığı ve güç, çıkar ve güvenlik kavramlarının giderek daha merkezi hale geldiği bir entelektüel zemine dönüşmüştür. Bu yönüyle söz konusu konferanslar, Uluslararası İlişkiler disiplininin kurucu kırılma noktalarından biri olarak kabul edilen idealizm-realizm tartışmasının yalnızca teorik metinlerde değil, canlı akademik etkileşimler yoluyla da şekillendiğini göstermektedir. Disiplinin kendisini ayrı bir çalışma alanı olarak tanımlamaya başlamasında, bu konferanslar aracılığıyla oluşan uluslararası akademik ağların ve ortak tartışma gündemlerinin belirleyici bir etkisi olmuştur (İriye, 1997; Long, 2006; Yurdusev, 2004).

Birinci Dünya Savaşı, Uluslararası İlişkiler disiplininin sınırlarını ve ilgi alanlarını daha belirgin hâle getirerek disipline kurucu bir kimlik kazandırmış olsa da, alanın esas kurumsal ve düşünsel gelişimi İkinci Dünya Savaşı sonrasında ivme kazanmıştır (Arı, 2017). İki savaş arası dönemde, 19. yüzyılın sonlarında güçlenen barış hareketlerinden ve uluslararası hukuk merkezli yaklaşımlardan beslenen disiplin mensupları, bu dönemde daha çok normatif ve idealist bir çerçeve içinde uluslararası düzenin nasıl tesis edilebileceği sorusuna odaklanmıştır (Fox, 1949). Ancak İkinci Dünya Savaşı'nın ardından uluslararası sistemin yapısında meydana gelen köklü dönüşümler, Uluslararası İlişkiler disiplini hem teorik hem de metodolojik açıdan derinden etkilemiş; disiplin, devlet davranışlarını, güç ilişkilerini ve sistemsel dinamikleri açıklamaya yönelik daha analitik ve çoğulcu bir karakter kazanmıştır (Duchene, 1973). Bu süreçte disiplinin akademik özerkliği pekiştirmesi, literatürde "Büyük Tartışmalar" (Great Debates) olarak anılan teorik ayrışmaların ortaya çıkmasına zemin hazırlamış; realizm, liberalizm ve sonraki yaklaşımlar etrafında şekillenen bu tartışmalar, disiplin tarihinin büyük ölçüde bu eksen üzerinden okunmasına yol açmıştır (Kaya, 2008). Her ne kadar uluslararası ilişkiler alanında tam anlamıyla bir uzlaşıdan söz etmek mümkün olmasa da disiplinin yaklaşık bir asırlık gelişim süreci içinde teorik temelde yaşanan kırılma ve tartışmalar etrafında kurumsallaştığı genel kabul görmektedir. Bu kuramsal ve kurumsal birikim, Uluslararası İlişkilerin yalnızca Anglo-Amerikan dünyasında

değil, farklı ulusal bağlamlarda da akademik bir disiplin olarak benimsenmesinin ve gelişmesinin önünü açmıştır.

3. TÜRKİYE’DE ULUSLARARASI İLİŞKİLER DİSİPLİNİNİN ORTAYA ÇIKIŞI VE GELİŞMESİ

Türkiye’de Uluslararası İlişkiler disiplininin düşünsel temelleri incelendiğinde, özellikle Osmanlı İmparatorluğu’nun yükselme döneminde dünya sistemi içindeki ayrıcalıklı konumunun, devletin diğer aktörlerle ilişkilerini büyük ölçüde kendi belirlediği norm ve kurallar çerçevesinde şekillendirmesine imkân tanıdığı görülmektedir. Henüz yerleşik diplomasinin gelişmediği bu yıllarda ne Osmanlı İmparatorluğu diğer devletler nezdine sürekli elçiler göndermiş ne de kabul etmiştir. Diğer devletlerle ilişkiler hiyerarşinin kuralları çerçevesinde ve bu üstünlük ve merkezilik konumu gereğince Osmanlı’nın koyduğu kurallar çerçevesinde yürütülmüştür (Arı, 2017). Dolayısıyla uluslararası ilişkiler bağımsız bir akademik alanın kuruluşundan önce, Osmanlı Dönemi’ndeki pratik içinde kendisine bir yer bulmuştur. 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Osmanlı aydınları, İmparatorluğun çözülme süreci bağlamında savaş, diplomasi, uluslararası hukuk ve büyük güçler siyaseti gibi konuları tarih, hukuk ve siyaset eksenli metinler (Fünun-ı Diplomatika, Tarih-i Siyasi ve Hukuk-ı Beyneldüvel) aracılığıyla tartışmaya başlamışlardır (Findley, 2009). Bu dönemde “beynelmilel” meseleler etrafında yürütülen tartışmalar, henüz müstakil bir disiplin oluşturmaya da uluslararası ilişkiler düşüncesinin kavramsal ve tematik zeminini hazırlamıştır. Cumhuriyet’in kuruluşu sonrasında ise yeni devletin uluslararası sistem içerisindeki konumunu tanımlama ihtiyacı, bu alandaki akademik ilginin daha sistematik bir çerçeveye taşınmasına yol açmıştır. Yükseköğretim kurumlarında uluslararası hukuk, diplomasi tarihi ve devletlerarası ilişkiler başlığı altında verilen dersler, 20. yüzyılın ilk yarısında Uluslararası İlişkiler disiplininin kurumsallaşmasına imkân sağlayan bir altyapı oluşturmuştur (Zürcher, 2013; Hanioglu, 2008). Bu süreçte disiplin, Batı’daki örneklerinin doğrudan bir aktarımı olarak değil; Türkiye’nin modernleşme deneyimi, devlet merkezli siyasal kültürü ve dış politika öncelikleri doğrultusunda, diğer sosyal bilim alanlarıyla iç içe gelişmiştir (Keyman, 2014, Berkes, 1982).

Türkiye’de uluslararası ilişkiler düşüncesinin tarihsel kökenlerinin 1856 Paris Barış Konferansı ile başladığı yönünde bir kabul bulunsa da Osmanlı Devleti’nin dünya siyasetiyle kurduğu ilişkilerin bu tarihten çok daha erken dönemlere uzandığı bilinmektedir. Özellikle 16. yüzyıldan itibaren artan diplomatik yazışmalar, ittifak ilişkileri ve bilgi toplama faaliyetleri, Osmanlı devlet aklının Avrupa’daki siyasal gelişmeleri sistematik biçimde izlemeye başladığını göstermektedir (Ágoston ve Masters, 2009; Goffman, 2002; Faroqhi, 2010; Palabıyık, 2014). Bu dönemde diplomasi yalnızca temsil ve müzakere aracı olmaktan çıkmış; dış dünyaya ilişkin bilgi üretimi ve analiz, devlet idaresinin ayrılmaz bir unsuru haline gelmiştir.

Erken modern dönemde Osmanlı Devleti’nin Avrupa’daki güç dengelerinin dışında değil, bilakis bu dengelerin kurucu unsurlarından biri olduğu yönündeki çalışmalar, İmparatorluğun modern devletler sistemine eklemlenme sürecinin 18. ya da 19. yüzyılla sınırlandırılmayacağını ortaya koymaktadır (Buzan ve Lawson, 2015). 18. yüzyılın ilk yarısından itibaren Avrupa’daki siyasal düzeni, ittifak yapılarını ve güç dengelerini anlamaya yönelik kaleme alınan siyasetnameler ve layihalarda gözlenen artış da bu eğilimi desteklemektedir. Düvel-i Avrupa Ahvâlinin Beyanı, İcmâl-i Ahvâl-i Avrupa gibi metinler ile İbrahim Müteferrika’nın 1732 tarihli *Usûlü’l-Hikem fî Nizâmî’l-Ümem* adlı eseri, Avrupa devletler sisteminin işleyişini kavramsal düzeyde çözümlemeye yönelik erken örnekler olarak değerlendirilebilir (Aksan, 2007; Yeşil, 2012). Bu entelektüel birikim, 18. yüzyılın sonlarından itibaren Osmanlı Devleti’nin Avrupa başkentlerinde daimî elçilikler tesis etmesiyle yeni bir boyut kazanmıştır. Daimî elçiler tarafından kaleme alınan sefaretnameler, yalnızca gözleme dayalı betimleyici metinler değil; Avrupa’daki siyasal kurumları, diplomatik teamülleri ve güç ilişkilerini anlamaya yönelik sistematik analizler içermeleri bakımından, Türkiye’de Uluslararası İlişkiler alanındaki akademik çalışmaların tarihsel nüvelerini taşıyan kaynaklar olarak okunabilir (Yurdusev, 2004; Wheatcroft, 2013; Şahin, 2014; Kuran, 1988, Reçber, 2011, Arı, 2017).

19. yüzyılın ortalarına gelindiğinde Osmanlı Devleti’nin Avrupa devletler sistemiyle ilişkisi niteliksel bir dönüşüm sürecine girmiştir. Tanzimat Fermanı, Kırım Savaşı ve savaşı izleyen Paris Barış Antlaşması, bu dönüşümün hem siyasal hem de kurumsal düzeyde somutlaştığı başlıca eşiklerdir. Özellikle 1856 Paris Barış Konferansı

sonrasında Osmanlı Devleti’nin Avrupa kamu hukuku ve devletler topluluğuna dâhil edilmesi, imparatorluğu yalnızca hukuki bir statü değişimine değil, aynı zamanda diplomatik pratiklerin yeniden tanımlandığı bir sürece de taşımıştır. Bu dönemde Osmanlı yönetimi, Avrupa devletlerinin benimsediği diplomasi anlayışını giderek daha yakından izlemeye başlamış; Ahmet Mithat Efendi’nin ifadesiyle “yeni diplomasi” olarak tanımlanan yöntemler örnek alınmıştır. Ancak bu uyum süreci, yalnızca diplomatik tekniklerin aktarımıyla sınırlı kalmamış; devletin idari yapısında ve karar alma mekanizmalarında da belirgin bir yeniden yapılanmayı beraberinde getirmiştir. İmparatorluğun Avrupa devlet sistemi içinde daha görünür ve işlevsel bir aktör hâline gelmesiyle birlikte, doğrudan dış ilişkilerle ve diplomasiyle ilgilenen bürokratik kadroların ağırlığı artmış; Hariciye Nezareti’nin işleyişi ve Reisülküttaplıktan hariciye nazırlığına uzanan dönüşüm bu bağlamda kurumsal bir nitelik kazanmıştır (Ortaylı, 2017).

Diplomasi alanındaki bu yapısal değişim, kaçınılmaz olarak eğitim kurumlarına da yansımıştır. 1856 Paris Konferansı’nı izleyen yıllarda Osmanlı Devleti, yeni yönetim ve diplomasi anlayışının gerektirdiği bilgi ve becerilere sahip kadrolar yetiştirme ihtiyacıyla karşı karşıya kalmıştır. Bu çerçevede Mekteb-i Mülkiye’nin 1859 yılında, Paris Barış Konferansı’ndan yalnızca üç yıl sonra kurulmuş olması rastlantısal değildir. Devlet bilimleri öğretmek amacıyla açılan bu kurum, başlangıçta okur-yazar ve temel idari bilgiye sahip bürokrat yetiştirme gibi sınırlı bir hedefle yola çıkmış olsa da, kısa sürede Osmanlı bürokrasisinin modernleşme sürecinde merkezi bir rol üstlenmiştir. Nitekim Mekteb-i Mülkiye’nin kuruluşuna ilişkin meclis kararlarında, taşra yöneticilerinin idari ve hukuki bilgi eksikliğine açıkça dikkat çekilmekte; kaymakam ve kaza müdürlerinin devlet işlerini yürütmekte zorlandıkları, basit diplomatik yazışmaları dahi anlamakta güçlük çektikleri vurgulanmaktadır. Bu tespitler, 19. yüzyıl ortalarından itibaren Osmanlı diplomasisinde yaşanan dönüşümün yalnızca dış politikaya özgü bir mesele olmadığını, aksine devletin insan kaynağı ve eğitim anlayışını da köklü biçimde yeniden şekillendirdiğini göstermektedir. Dolayısıyla Mekteb-i Mülkiye’nin kuruluşu, değişen diplomasi anlayışının zorunlu kıldığı kurumsal bir yanıt olarak değerlendirilmelidir (Somel, 2010).

19. yüzyılın son çeyreğine gelindiğinde international kavramının Osmanlı Türkçesinde karşılanması, kavramsal düzeyde belirgin bir

belirsizlik ve çoğulluk üretmiştir. Bu belirsizlik, kavramın kimi zaman millet kelimesinin çoğulu olan milel, kimi zaman ise devlet kelimesinin çoğulu olan düvel üzerinden tercüme edilmesinde somutlaşmıştır. Nitekim Boğaç Erozan'ın aktardığı üzere, Mehmed Ali Paşa, 1883 tarihli Metâli-i İlm-i Hukuk adlı eserinde droit international (uluslararası hukuk) kavramını hukuk-ı düvel olarak kullanmış; onu izleyen Hasan Fehmi Paşa da bir yıl sonra yayımlanan Telhîs-i Hukuk-ı Düvel adlı çalışmada benzer bir terminolojik tercihi sürdürmüştür. Buna karşılık, dil ve kavram dünyasında farklı bir yönelim sergileyen Şemseddin Sami, Kamus-ı Fransızî'de international kavramını beynelmilel olarak karşılamış; relations internationales (uluslararası ilişkiler) için ise “düvel-i sair ile münasebet”, “münasebet-i düvelîye” veya “başka devletlerle ilişkiler” gibi farklı kullanım önerileri sunmuştur (Erozan, 2014). Bu terminolojik çeşitlilik, 19. yüzyılın sonlarında kurulan yükseköğretim kurumlarında ders adlandırmalarına da doğrudan yansımıştır. Özellikle Mekteb-i Mülkiye bünyesinde verilen ve bugün Uluslararası İlişkiler alanına dâhil edilebilecek derslerin isimlerinde, kimi zaman milel, kimi zaman düvel, kimi zaman da her iki kavramın birlikte kullanıldığı başlıkların tercih edilmesi bu nedenle şaşırtıcı değildir. Bu durum, yalnızca dilsel bir tercihi değil, aynı zamanda international ve nation kavramlarının Osmanlı düşünce dünyasında nasıl anlaşılması gerektiğine dair süregiden bir tartışmayı da yansıtmaktadır (Özcan, 2020). Dolayısıyla erken dönem uluslararası ilişkiler öğretiminde görülen terminolojik dağınıklık, alanın henüz kuramsal olarak istikrar kazanmamış olmasının ve modern uluslararası düzenin kavramsal çerçevesinin Osmanlı entelektüel dünyasında tam anlamıyla yerleşmemiş olmasının bir göstergesi olarak değerlendirilmelidir.

1930 yılında kabul edilen Mülkiye Mektebi Talimatnamesi, Uluslararası İlişkiler alanının henüz bağımsız bir disiplin olarak adlandırılmadığı ancak içerik itibarıyla belirgin biçimde tanımlandığı bir anlayışı yansıtmaktadır. Talimatnameye göre eğitim, üçüncü ve son yılında idari, mali ve siyasi olmak üzere üç şubeye ayrılmıştır. Siyâsî Şubede okutulacak dersler ise “Siyâsî Târih; Umumi Hukuk-ı Düvel Muâhedeler Târihi; Siyâsî Muhâbere; İkinci Ecnebi Lisanı” olarak sıralanır (Çankaya, 1969). Bu yapı içerisinde Siyasi Şube gerek ders içerikleri gerekse yetiştirmeyi hedeflediği insan profili bakımından, daha sonraki dönemde ortaya çıkacak uluslararası ilişkiler eğitiminin kurumsal öncülü olarak değerlendirilebilir. Bu derslerin içerikleri incelendiğinde, Siyasi Şubenin programının büyük

Uluslararası İlişkiler Disiplininin Tarihsel Gelişimi ve Türkiye’de Kurumsallaşması: Bursa Uludağ Üniversitesi Örneği

ölçüde devletler arası ilişkiler, diplomasi ve dış politika konularına odaklandığı görülmektedir. Nitekim siyasi tarih dersi, günümüzde “Diplomasi Tarihi veya Uluslararası İlişkiler Tarihi” olarak da adlandırılan alanın karşılığını oluştururken siyasi muhabere dersi, diplomatik yazışma ve dış temsil pratiklerine yönelik bir eğitim sunmaktadır. Bu bağlamda, Siyasi Şube ile daha sonraki dönemlerde kurumsallaşacak olan Uluslararası İlişkiler bölümleri arasında içerik sürekliliği dikkat çekicidir. Türkiye’de söz konusu bölümün adı, 27 Kasım 1937 tarihine kadar resmî olarak Siyasi Şube olarak kullanılmaya devam etmiş; bu tarihten itibaren Diplomasi Şubesi adını almıştır. Ancak resmî isim değişikliğine rağmen, kurum içi kullanımda ve öğrenci geleneğinde Siyasi Şube adlandırmasının uzun süre varlığını koruduğu görülmektedir. Mülkiye’nin yerleşik kültürü içinde bu bölümün öğrencilerinin “siyaset öğrencileri” olarak anılması, siyaset kavramının bu dönemde ağırlıklı olarak uluslararası ilişkiler ve diplomasi anlamında kullanıldığını göstermektedir (Baskıcı, 2026).

1950 yılında Siyasal Bilgiler Okulunun adı Siyasal Bilgiler Fakültesi olarak değiştirilmiş ve Ankara Üniversite bünyesine bağlanmıştır. Bu değişim sırasında Diplomasi Şubesinin adı da Diplomasi ve Dış Münasebetler olarak değiştirilmiştir. Şubenin uzmanlık derslerine bakılarak, uluslararası ilişkiler kavramının bu evrede dış münasebetler ve milletlerarası kavramları ile karşılandığı söylenebilir. Gerek İstanbul Üniversitesi gerekse Ankara Üniversitesi’nde kurulan enstitülerin adı Dış Münasebetler Enstitüsü olarak belirlenmiştir. 29 Aralık 1952’de Siyasal Bilgiler Fakültesi bünyesinde Dışişleri Bakanlığının da öneri ve desteği ile kurulan Dış Münasebetler Enstitüsü, Türkiye’de Uluslararası İlişkiler disiplininin kurumsallaşması sürecinde kurucu rol oynamıştır. Dış Münasebetler Enstitüsü, Türkiye’de Uluslararası İlişkiler eğitiminin nasıl yapılacağı sorusuna yanıt aramak üzere Devletler Hukuku Öğretimi ve Milletlerarası Politika Öğretimi konulu iki ana konferans düzenlemiş, alanın ilk ders kitapları ve ilk süreli yayını olan Milletlerarası Münasebetler Türk Yıllığı’nı çıkarmaya başlamıştır (Gürsoy, 1955). 1982’de yürürlüğe giren YÖK Kanunu ile Siyasal Bilgiler Fakültesi Diplomasi ve Dış Münasebetler Şubesinin adı Uluslararası İlişkiler Bölümü olarak değiştirilmiştir. Aynı dönemde bölümde verilen bazı dersler, Uluslararası Politika, Uluslararası İktisat, Uluslararası Teşkilatlanma biçiminde yeniden adlandırılmıştır. Aynı şekilde İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi bünyesinde 1982’de kurulan

Uluslararası İlişkiler Bölümü kurulmadan önce 1948 yılından beri Siyasi Bilimler Disiplini altında bir kürsü şeklinde eğitim vermektedir. Buna benzer bir durum ODTÜ’de de söz konusuydu. Uluslararası İlişkiler, 1984’de bölüm olarak açılmadan önce Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü içinde üç kürsü ya da üç ana bilim dalından biri olarak eğitim vermektedir.

Bursa Uludağ Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Uluslararası İlişkiler Bölümü, 2547 sayılı YÖK Kanunu ve bu kapsamda YÖK’ün 1982 tarihli genel kurumsal düzenlemeleri çerçevesinde faaliyete geçirilmiş ve Türkiye’de bu alanda kurulan üçüncü Uluslararası İlişkiler Bölümü olma özelliğini kazanmıştır. Diğer ikisi Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi bünyesinde ve İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi çatısı altında kurulan/açılan Uluslararası İlişkiler Bölümleridir.

Uluslararası İlişkiler Bölümü ODTÜ’de 1984’te açılmış ve aynı yıl faaliyete geçmiş, Marmara Üniversitesinde ise 2012 yılında açılmış, ancak Eğitim-Öğretim faaliyetlerine 2014-2015 Eğitim-Öğretim yılında başlamıştır. 9 Eylül Üniversitesinde İşletme Fakültesi içinde 1992 yılında açılan Uluslararası İlişkiler Bölümü, Hacettepe Üniversitesinde 1994 yılında kurulmuş ve 1999-2000 yılında öğrenci alınmasıyla eğitim ve öğretime başlamıştır. Ege Üniversitesinde 1992 yılında kurulan bölüm 1995-1996 yılında öğrenci almaya başlamıştır. Karadeniz Teknik Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi (İİBF) bünyesinde Uluslararası İlişkiler Bölümü 1992 yılında kurulmuş, ilk öğrencilerini ise 1993 yılında almıştır. Akdeniz Üniversitesinde ise İİBF içinde 2003-2004 yılında eğitim-öğretime başlanmıştır. Diğer tüm üniversitelerdeki Uluslararası İlişkiler veya Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler bölümleri bu tarihlerden sonra açılmıştır.

4. BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ ULUSLARARASI İLİŞKİLER BÖLÜMÜNÜN KURULUŞU VE KURUMSAL GELİŞİMİ

BURsa Uludağ Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Uluslararası İlişkiler Bölümü, kuruluşunun ilk yıllarında sınırlı bir akademik kadroyla eğitim-öğretim faaliyetlerini sürdürmüştür. Bu

dönemde derslerin önemli bir kısmı Ankara ve İstanbul’daki köklü üniversitelerden görevlendirilen öğretim üyeleri tarafından yürütülmüş; Bölümün kendi kadrosunun henüz oluşmamış olması nedeniyle bölüm başkanlığı görevi, Uludağ Üniversitesi İİBF İktisat Bölümü öğretim üyesi Prof. Dr. İbrahim Kanyılmaz tarafından üstlenilmiştir. 1982 yılı sonu itibarıyla Almanya’da eğitimini tamamlayan Dr. Mehmet Genç, bölümün ilk kadrolu öğretim üyesi olarak görevine başlamış ve bu gelişme, bölümün akademik yapılanmasında önemli bir dönüm noktası olmuştur. Takip eden yıllarda kadro yavaş ancak istikrarlı bir biçimde genişlemiştir. 1984 yılında Tayyar Arı ve Hüseyin Savaş, bölümün ilk asistanları olarak göreve başlamışlardır. Daha önce göreve başlayan bazı araştırma görevlilerinin ise çeşitli nedenlerle bölümde uzun süreli görev yapamadıkları görülmüştür.

1980’lerin sonu ve 1990’lı yılların başı, bölümün akademik kadrosunun niteliksel olarak güçlendiği bir dönem olmuştur. 1988–1989 yılları arasında Almanya’dan gelen Dr. Levent Saim Güneş bölümde ders vermiş; 1990 yılında İbrahim Canbolat öğretim görevlisi olarak, yine aynı yıllarda Dr. Mediha Akarslan öğretim üyesi olarak kadroya katılmışlardır. Lisans eğitimini Orta Doğu Teknik Üniversitesinde tamamlayan Tayyar Arı 1991’de, Heidelberg Üniversitesinde tamamlayan İbrahim S. Canbolat 1992’de ve Uludağ Üniversitesinde tamamlayan Hüseyin Savaş 1993’te doktora çalışmalarını tamamlamalarının ardından 1991-1993 yılları arasında yardımcı doçent ünvanlarıyla bölümde görev almışlardır.

1990-1991 yılları arasında bölüme araştırma görevlisi olarak katılan Kamuran Reçber, Göksel İşyar, Nesrin Kenar ve Buket Önal, bölümün akademik sürekliliğine katkı sağlayan isimler arasında yer almışlardır. Bu akademisyenlerden Kamuran Reçber ve Göksel İşyar, Prof. Dr. olarak bölüm kadrosunda akademik çalışmalarına devam etmektedirler. Nesrin Kenar ve Buket Önal ise akademik kariyerlerine başka üniversitelerde devam etmişlerdir. Aynı dönemde bölüm akademik kadrosunda yer alan Yrd. Doç. Dr. Hüseyin Savaş ise daha sonra Sivas Cumhuriyet Üniversitesinde akademik çalışmalarını sürdürmüş, 2000’li yılların başında ise kısa süreli olarak bölümde Siyasi Tarih derslerine girmiştir.

1990’ların sonlarından itibaren bölüm kadrosu yeni isimlerle genişlemiştir. 1999 yılında Barış Özdal, 2000 yılında Çiğdem Aydın

Koyuncu ve Sezgin Kaya, 2002 yılında ise Ferhat Pirinççi araştırma görevlisi olarak bölüm kadrosuna katılmışlardır. Bu isimler ilerleyen yıllarda Profesör ünvanını alarak akademik çalışmalarını bölüm bünyesinde sürdürmeye devam etmişlerdir. Yine aynı dönemlerde bölümde araştırma görevlisi olarak görev yapan Veysel Ayhan, daha sonra Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesine; Zeynep Yücel ise Bandırma Onyedli Eylül Üniversitesine geçerek akademik kariyerlerini buralarda profesör kadrosunda sürdürmeye devam etmektedirler.

2017 yılından itibaren bölüm akademik kadrosu yeni öğretim üyelerinin katılımıyla güçlenmiştir. Prof. Dr. Muzaffer Ercan Yılmaz 2017 yılında, Doç. Dr. Kader Özlem ve Doç. Dr. Mehmet Halil Mustafa Bektaş ise 2018 yılında bölüm öğretim üyesi kadrosuna katılmışlardır. 2021 yılında bölüm araştırma görevlilerinden Samet Yılmaz, doktor öğretim üyesi olarak atanmış, 2025 yılında ise doçent ünvanını alarak bölümdeki görevini sürdürmüştür. 2025 yılında ise yine bölüm araştırma görevlilerinden Uğur Ermiş'in de Doktor Öğretim Üyesi kadrosuna atanmasıyla birlikte bölümün öğretim üyesi sayısı artmıştır.

Bölüm, kuruluşundan günümüze kadar çok sayıda araştırma görevlisine bünyesinde yer vermiş; bu akademisyenlerin önemli bir kısmı doktora eğitimlerini tamamladıktan sonra farklı üniversitelerde veya akademi dışı alanlarda kariyerlerine devam etmiştir. 2026 yılı itibarıyla bölümde görev yapan araştırma görevlileri arasında Dr. Mehmet Ali Ak, Fatih Bilal Gökpinar, Aytekin Kavalci ve Ahmet Akın yer almaktadır.

Prof. Dr. İbrahim Kanyılmaz bölümün ilk açıldığı tarih olan 1982'den 1984 yılına kadar bölüm başkanlığı görevini yürütmüştür. Prof. Dr. İbrahim Kanyılmaz'dan sonra 1986-2003 yılları arasında Prof. Dr. Mehmet Genç, 2003-2008 yılları arasında Prof. Dr. İbrahim Canbolat, 2008-2025 yılları arasında da Prof. Dr. Tayyar Arı bölüm başkanlığı görevini yürütmüşlerdir. Ekim 2025 tarihinden itibaren de bu görevi Prof. Dr. Çiğdem Aydın Koyuncu yürütmektedir.

Bölüm hocalarımızdan Tayyar Arı ve İbrahim Canbolat'ın 2002'de, Kamuran Reçber'in 2009'da, Göksel İşyar'ın 2010'da, Muzaffer Ercan'ın 2012'de, Barış Özdal'ın 2017'de, Ferhat Pirinççi'nin 2019'da, Çiğdem Aydın Koyuncu ve Sezgin Kaya'nın 2023'te profesör olmasıyla bölümde profesör öğretim üyesi sayısı 9'a ulaşmıştır. Ancak

Uluslararası İlişkiler Disiplininin Tarihsel Gelişimi ve Türkiye’de Kurumsallaşması: Bursa Uludağ Üniversitesi Örneği

Prof. Dr. Ferhat Pirinççi 2025 yılı itibarıyla Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı Başkan Yardımcılığı görevine atanması nedeniyle bölümden ayrılmıştır. Ayrıca Kader Özlem ve Mehmet Halil Mustafa Bektaş’ın 2021’de ve Samet Yılmaz’ın 2025’te doçent olmalarıyla da doçent öğretim üyesi sayısı 3’e çıkmıştır. 2025 sonu itibarıyla bölümde 8 profesör, 3 doçent ve 1 Dr. öğretim üyesi ve 4 araştırma görevlisi bulunmaktadır. Bölümdeki akademisyenlerin akademik yayın, yetkinlik ve tanınırlıklarına bakıldığında Türkiye’deki Uluslararası İlişkiler bölümleri içerisinde çok önemli bir konumda yer aldıkları görülmektedir. Bölümdeki öğretim üyelerinin Google Scholar atıf toplamalarının 2025 Aralığı itibarıyla 9500 olması da bunu göstermektedir.

Bursa Uludağ Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümü 2025 yılı YKS sonuçlarına göre YKS puanıyla öğrenci alan ve YÖK Atlas’ta sıralanan 387 üniversite (devlet+vakıf) içerisinde 18. sırada, devlet üniversiteleri içerisinde ise 8. sırada yer almaktadır. İngilizce programın bu başarısı Türkçe programda da geçerlidir, zira Türkçe Uluslararası İlişkiler Programı da 387 (devlet+vakıf) üniversite içerisinde 26. sırada devlet üniversiteleri içerisinde ise 13. sıradadır.

2014 yılında 50 öğrenci kontenjanı ile açılan İngilizce Uluslararası İlişkiler Programı ve 55 öğrenci kontenjanı ile Türkçe Uluslararası İlişkiler Programlarında eğitim-öğretim faaliyetlerine devam edilmektedir. 1982 yılında 94 öğrenci ile eğitim-öğretim faaliyetlerine başlayan bölüm yıllar içerisinde YÖK kararları ile kontenjanları artırılarak ve 1992 yılında YÖK kararı ile açılan II. Öğretim ile eğitim-öğretim faaliyetleri çeşitlendirilerek yolculuğuna devam etmiştir. YÖK’ün 2023 yılında tesis ettiği karar ile II. Öğretime öğrenci alınmamaktadır. Bölümümüzde 2026 yılı itibarıyla Türkçe Programında I. Öğretim’de 684, II. Öğretim’de ise 330, İngilizce Programında ise 299 kayıtlı öğrenci bulunmaktadır.

Lisansüstü düzeyde ise, Bursa Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü bünyesinde Uluslararası İlişkiler Tezli Yüksek Lisans Programı ile Uluslararası İlişkiler Doktora ve Ortadoğu Çalışmaları Doktora Programlarını içeren bölümün amacı, başta Türk dış politikası olmak üzere, uluslararası politikanın temel sorunlarını anlamak, Türkiye’nin çıkarlarını kavramak ve bu konularda bilim dünyasını ve kamuoyunu aydınlatmak olmuştur. Bölümün Uluslararası İlişkiler Yüksek Lisans Programı 1990 yılında, Doktora

Programı ise 1992 yılında başlatılmıştır. Kuruluşundan günümüze kadar bölümden mezun olan Lisans düzeyinde yaklaşık 5000 öğrenci, kamu ve özel sektörün yanı sıra akademik alanda da kariyerlerini sürdürmektedirler. Akademik kadrosuyla bölüm, güncel ve nitelikli eğitim veren, uluslararası ilişkiler alanına sağladığı katkılar ve bu alanda yetiştirdiği uzmanlar ile sürekli referans gösterilen ve her zaman için mezunu olmaktan gurur duyulan bir bölüm olmayı hedeflemiştir. Bölümün temel amaçlarından biri başta Dışişleri Bakanlığı ve ilgili diğer kamu kurumları olmak üzere kamu sektörünün ihtiyaç duyduğu uzman personeli yetiştirmek; bunun yanında özel sektörde gereksinim duyulan problem çözen, yenilikçi ve vizyon sahibi yöneticilerin yetişmesine katkı sağlayarak toplumun birçok alanına faydalı bireyler kazandırmaktır.

Bölüm, yalnızca kurumsal geçmişiyle değil, aynı zamanda yetiştirdiği mezunların niteliği ve kamuoyundaki görünürlüğüyle de dikkat çekmiştir. Mezunlar arasında çok sayıda akademisyen, büyükelçi, kaymakam ve vali bulunmakta; bunun yanı sıra kamu kurumlarının farklı alanlarında ve özel sektörde kariyer mesleklerde görev yapan geniş bir mezun profili yer almaktadır. Türkiye'deki Uluslararası İlişkiler bölümlerinin önemli bir kısmında, bu bölümden mezun olmuş akademisyenlerin bulunması, bölümün insan kaynağı yetiştirme kapasitesini ortaya koyan dikkat çekici bir göstergedir. Bu başarının arkasında, verilen eğitimin niteliği kadar, bölüm öğretim üyelerinin öğrencilerle kurduğu akademik rehberliğe dayalı ilişki biçimi de etkili olmuştur. Derslerin, alanında yetkin öğretim üyeleri tarafından titizlikle yürütülmesi; eleştirel düşünmeyi, analitik bakışı ve akademik disiplini önceleyen bir eğitim anlayışının yerleşmesine katkı sağlamıştır. Bölümde öğrenci-öğretim üyesi etkileşimi, resmiyet ile erişilebilirlik arasında dengeli bir çerçevede gelişmiş; bu durum öğrencilerin hem akademik hem mesleki gelişim süreçlerini desteklemiştir. Aynı zamanda bölüm içinde hâkim olan kurumsal iklim, akademik üretkenliği besleyen önemli bir unsur olmuştur. Farklı düşünsel yaklaşımlara ve akademik ilgi alanlarına sahip olunmasına rağmen, bölüm akademik ve idari kadrosu arasında uzun yıllar boyunca karşılıklı saygı, iş birliği ve dayanışmaya dayalı bir çalışma ortamı korunmuştur. Bu olumlu atmosfer, bölümün akademik performansına ve kurumsal sürekliliğine önemli katkılar sunmuştur.

Uluslararası İlişkiler Disiplininin Tarihsel Gelişimi ve Türkiye’de Kurumsallaşması: Bursa Uludağ Üniversitesi Örneği

Bursa Uludağ Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümünün eğitim-öğretim programları incelendiğinde, bölümün 1982 yılında kurulmasından itibaren Uluslararası İlişkiler disiplininin temel gerekleriyle uyumlu ve belirli bir mesleki hedef doğrultusunda yapılandırıldığı görülmektedir. Bölümün ilk yıllarına ait ders programları, 1982 girişli öğrencilere ait transkriptler üzerinden değerlendirildiğinde, zorunlu dersler itibarıyla günümüz müfredatından köklü biçimde ayrılmadığı dikkat çekmektedir. Bu sürekliliğin temel nedeni, bölümün kuruluş aşamasından itibaren kamu hizmetine ve özellikle Dışişleri Bakanlığına meslek memuru yetiştirmeyi önceleyen bir eğitim-öğretim anlayışıyla kurgulanmış olmasıdır. Bu çerçevede, birinci sınıfın ilk yarıyılından sekizinci yarıyla kadar uzanan ders havuzunda Uluslararası İlişkilere Giriş, Uluslararası Politika, Hukuka Giriş, Sosyoloji, Siyasi Düşünceler Tarihi, Uluslararası Hukuk, Uluslararası Örgütlenme, Siyasi Tarih, Türkiye’nin Dış Politikası, Türkiye-Avrupa Topluluğu İlişkileri, Uluslararası İktisat ve Uluslararası Güncel Sorunlar gibi disiplinin çekirdek alanlarını oluşturan derslerin yer aldığı görülmektedir. Diplomatik yazışma ve konuşma teknikleri ile yabancı dil derslerinin müfredatta erken dönemden itibaren bulunması, bölümün uygulamaya dönük ve mesleki yeterlilikleri önceleyen yaklaşımını yansıtmaktadır. Kuruluş döneminde zorunlu ders paketi içerisinde yer alan; Karşılaştırmalı Ülkeler Coğrafyası, Sosyal Psikoloji, Siyasal Parti Sistemleri, Türkiye’nin Yönetim Yapısı, Osmanlı Siyasi Yapısı, Yönetim Bilimi, Türkiye Ekonomisi, Uluslararası Para Sistemleri, Vatandaşlık ve Yabancılar Hukuku, Yurtdışı İşçi Sorunları ve Politikaları, Diplomatik Muhaberat, Diplomatik İletişim ve Konuşma Teknikleri ile Uluslararası Sosyal Siyaset gibi derslerin ise günümüz zorunlu müfredatında yer almadığı görülmektedir. Bu derslerin bir kısmı içerik ve yaklaşım bakımından güncelliğini yitirirken, bir kısmı da disiplinin zaman içinde geçirdiği dönüşüm doğrultusunda seçimli ders havuzuna aktarılmış ya da farklı ders başlıkları altında yeniden yapılandırılmıştır.

Güncel lisans programında, 240 AKTS’lik mezuniyet koşulu korunmakla birlikte zorunlu ders sayısı azaltılmış; ikinci sınıftan itibaren seçimli derslerin program içindeki ağırlığı kademeli olarak artırılmıştır. Öğrenciler ikinci sınıfta her yarıyıl bir, üçüncü sınıfta her yarıyıl iki ve dördüncü sınıfta ise her yarıyıl üç seçimli ders alabilmekte; böylece mezuniyet sonrası yönelmeyi planladıkları kamu veya özel sektör alanlarına, akademik ilgi ve yeteneklerine uygun bir

ders bileşimi oluşturabilmektedirler. Ayrıca öğrencilerin Fakültenin farklı bölümlerinden ders alabilme imkânına sahip olmaları, disiplinler arası bir eğitim anlayışını desteklemektedir.

Lisansüstü düzeyde ise program yapısı son yıllarda önemli bir dönüşüm geçirmiştir. Yüksek lisans ve doktora programlarında derslerin tamamı seçimsel hâle getirilmiş; öğrencilerin danışmanları eşliğinde bireysel akademik yönelimlerine uygun ders programları oluşturmaları teşvik edilmiştir. Bölüm bünyesinde Uluslararası İlişkiler Ana Bilim Dalı içerisinde tezli programla uyumlu biçimde yapılandırılmış tezsiz yüksek lisans programı da bulunmakta; bu programda öğrenciler ders döneminin ardından bir dönem projesi hazırlayarak mezun olmaktadır.

Bölümün Sosyal Bilimler Enstitüsüne bağlı olarak yürüttüğü Orta Doğu Araştırmaları Doktora Programı ise disiplinler arası bir yaklaşımla kurgulanmış olup, Orta Doğu'nun siyasal, toplumsal ve ekonomik yapısını analiz eden ders içerikleri sunmaktadır. Yıllar içerisinde lisans, yüksek lisans ve doktora düzeylerinde yürütülen bu programlar aracılığıyla çok sayıda mezun verilmiş; bölüm, uluslararası ilişkiler alanının akademik ve mesleki insan kaynağının oluşumuna önemli katkılar sunmuştur.

Bölümün akademik görünürlüğünü ve Türkiye'deki Uluslararası İlişkiler camiasıyla kurduğu etkileşimi güçlendiren en önemli faaliyetlerden biri, Uludağ Uluslararası İlişkiler Kongreleri olmuştur. Bu kongreler 2011 yılından 2019 yılına kadar her yıl düzenli bir biçimde ve özel bir tema ekseninde gerçekleştirilmiştir. Pandemi süreci öncesinde son kez 2019 yılında düzenlenen kongreye, bu tarihten sonra ara verilmiş olmakla birlikte, gerçekleştirildiği dönemde Türkiye'deki Uluslararası İlişkiler bölümleri arasında süreklilik arz eden ve kurumsallaşmış ender akademik etkinliklerden biri olarak öne çıkmıştır.

Uludağ Uluslararası İlişkiler Kongreleri, her yıl belirlenen özgün bir tema çerçevesinde yapılandırılmış; temalar, hem dünya siyasetindeki güncel gelişmeleri hem de Türkiye'nin dış politika gündemini yansıtacak biçimde oluşturulmuştur. Kongrelerin genel düzenleme komitesi başkanlığı, bölüm başkanlığı görevini de yürütmüş olan Prof. Dr. Tayyar Arı tarafından üstlenilmiş; her bir kongrenin yürütücülüğü ise bölümde görev yapan farklı bir öğretim üyesinin

Uluslararası İlişkiler Disiplininin Tarihsel Gelişimi ve Türkiye’de Kurumsallaşması: Bursa Uludağ Üniversitesi Örneği

koordinasyonunda gerçekleştirilmiştir. Bu yapı, kongrelerin hem kurumsal sürekliliğini sağlamış hem de bölüm içi akademik sorumluluk paylaşımını teşvik etmiştir.

Kongrelerin organizasyonu, bölüm öğretim üyeleri ve araştırma görevlilerinin yanı sıra, Uluslararası İlişkiler Topluluğu başta olmak üzere öğrencilerin aktif katkılarıyla yürütülmüştür. Bu yönüyle kongreler, yalnızca akademik bilgi paylaşımının gerçekleştiği bir platform olmanın ötesinde, öğrencilerin akademik etkinliklere katılımını ve akademik kültürle erken dönemde tanışmalarını sağlayan önemli bir öğrenme ortamı da sunmuştur. Uzun yıllar boyunca Türkiye genelinde uluslararası ilişkiler alanında çalışan akademisyenleri bir araya getiren bu kongreler, genç araştırmacılar ve lisansüstü öğrenciler için de çalışmalarını sunabilecekleri görünür ve kapsayıcı bir akademik zemin oluşturmıştır.

2011-2019 yılları arasında düzenlenen Uluslararası İlişkiler Kongreleri, uluslararası sistemdeki dönüşümlere paralel biçimde tematik bir süreklilik ve derinleşme sergilemiştir. I. Uludağ Uluslararası İlişkiler Kongresi 16-17 Mayıs 2011 tarihlerinde gerçekleştirilen Güney Kafkasya’da Güvenlik ve Türkiye-Azerbaycan İlişkileri ana temasıyla bölgesel güvenlik mimarisi ve ikili ilişkilerin stratejik boyutlarını tartışmaya açmıştır. Söz konusu kongre Uludağ Üniversitesi İİBF Uluslararası İlişkiler Bölümü ve Haydar Aliyev Vakfı Türkiye Temsilciliğinin iş birliği ile gerçekleştirilmiştir. II. Uludağ Uluslararası İlişkiler Kongresi "Balkanlarda Güvenlik Sorunları, İşbirliği İmkânları ve Türkiye’nin Balkan Vizyonu" konulu "Uluslararası Balkan Forumu" şeklinde 2012 yılında yapılmıştır. Bursa Büyükşehir Belediyesi, Bursa Kent Konseyi, Uludağ Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümü ve Başbakanlık Yurtdışı Türkler ve Akraba Toplulukları Başkanlığı iş birliği ile düzenlenen Uluslararası Balkan Forumu, Balkan ülkelerinden gelen milletvekili, akademisyen ve sivil toplum kuruluşu liderlerinin katılımıyla gerçekleştirilmiştir. 3. Uludağ Uluslararası İlişkiler Kongresi ise, “Enerji Güvenliği ve Kafkaslarda Bölgesel Sorunlar” ana temasıyla gerçekleştirilmiştir. Bölgeyle yakın dil, din, tarih ve kültürel bağları bulunan ve “enerji bağımlısı” devlet konumunda olan Türkiye’nin bölgedeki gelişmelere ve özellikle de bölgesel çatışmalara kayıtsız kalamayacağından hareketle düzenlenen konferans 9-10 Mayıs 2012 tarihlerinde gerçekleşmiştir.

Bu bölgesel odak, 7-8 Kasım 2012'de düzenlenen 4. Uludağ Uluslararası İlişkiler Kongresi ile Ortadoğu'ya yönelmiş; kongre "Arap Uyanışı ve Orta Doğu'da Siyasi Dönüşüm" başlığı altında Arap isyanları sonrası ortaya çıkan siyasal, toplumsal ve güvenlik temelli dönüşümleri ele almıştır. 11-12 Aralık 2013 tarihinde gerçekleştirilen 5. Uludağ Uluslararası İlişkiler Kongresinin ana başlığı ise "Barış ve Güvenliğin Yeniden İnşası" olmuş, odak, çatışma sonrası süreçlere kaydırılmış uluslararası müdahaleler, barış inşası pratikleri ve kurumsal mekanizmalar tartışılmıştır.

25-27 Kasım 2014 tarihli 6. Uludağ Uluslararası İlişkiler Kongresi, "Jeopolitiğin Dönüşü mü? Genişletilmiş Bölgelerde Aktif Diplomasi Zamanı" başlığıyla, klasik jeopolitik yaklaşımların sorgulandığı ve çok katmanlı diplomasi pratiklerinin öne çıktığı bir tartışma zemini sunmuştur. Bunu izleyen 21-22 Ekim 2015 tarihli 7. Uludağ Uluslararası İlişkiler Kongresi, "Uluslararası Sistemde Yeni Düzen Arayışları" temasıyla güç dengelerindeki kaymaları, çok kutupluluk tartışmalarını ve küresel yönetim krizlerini ele almıştır.

28-29 Kasım 2016'da düzenlenen 8. Uludağ Uluslararası İlişkiler Kongresinde, "Küresel ve Bölgesel Sistemde Devlet ve Devlet Dışı Aktörler" başlığı altında uluslararası ilişkilerde aktör çeşitliliğinin artışı, devlet dışı yapıların yükselen rolü ve güvenlik anlayışındaki dönüşüm incelenmiştir. 23-24 Ekim 2017 tarihli 9. Uludağ Uluslararası İlişkiler Kongresi ise "Dünya Politikasında Kriz ve Değişim" temasıyla sistemik krizleri, bölgesel istikrarsızlıkları ve değişim dinamiklerini bütüncül bir perspektifle değerlendirmiştir.

Bahsi geçen kongre serisi, 8-10 Ekim 2018'de gerçekleştirilen 10. Uludağ Uluslararası İlişkiler Kongresinde "Diplomasi ve Savaşın Değişen Rolü" başlığıyla devam etmiş; hibrit savaşlar, yeni diplomasi biçimleri ve güç kullanımının dönüşümü tartışma konusu yapılmıştır. Son olarak ise 14-15 Ekim 2019 tarihinde gerçekleştirilen 11. Uludağ Uluslararası İlişkiler Kongresi, "Soğuk Savaş Sonrası Dönemin Temel Gelişme ve Dinamikleri" temasıyla, Soğuk Savaş sonrası uluslararası düzenin yapısal özelliklerini, sürekliliklerini ve kırılma hususlarını ele alarak bu uzun tematik süreci bütünleyen bir çerçeve sunmuştur.

Bu çerçevede Uludağ Uluslararası İlişkiler Kongreleri, Türkiye'de uluslararası ilişkiler alanında en uzun soluklu ve tematik sürekliliğe sahip akademik toplantılar arasında yer almış; farklı üniversitelerin

Uluslararası İlişkiler Disiplininin Tarihsel Gelişimi ve Türkiye’de Kurumsallaşması: Bursa Uludağ Üniversitesi Örneği

Uluslararası İlişkiler Bölümlerinin öğretim elemanlarının ve dünyanın çeşitli bölgelerinden akademisyenlerin katkılarıyla düzenlenmiştir. Kongreler, yalnızca bilimsel bilgi üretimine değil, aynı zamanda akademi ve politika dünyasında duayen kabul edilen isimlerin davetli konuşmacı (keynote speaker) olarak katılımıyla deneyim ve birikim paylaşımına da imkân tanıyan bir platform sunarak, ulusal sınırları aşan uluslararası nitelikte bir akademik etkileşim alanı oluşturmıştır.

Bursa Uludağ Üniversitesi İİBF Uluslararası İlişkiler Bölümü öğretim üyeleri, Türkiye’de Uluslararası İlişkiler disiplinin gelişimine önemli katkılar sunmuştur ve sunmaya da devam etmektedir. Bu katkılar, disiplinin farklı alt alanlarında yayımlanan çok sayıda kitap, makale, bilimsel tebliğ ve proje çalışmaları aracılığıyla görünürlük kazanmıştır. Bölüm öğretim üyelerinin kaleme aldığı ders kitabı niteliğindeki eserler, yalnızca Bursa Uludağ Üniversitesi’nde değil Türkiye’deki birçok üniversitenin Uluslararası İlişkiler bölümlerinde temel başvuru kaynağı olarak okutulmaktadır. Bunlardan bazıları şu şekilde sıralanabilir: Uluslararası İlişkiler ve Dış Politika (Arı, 2021), Uluslararası İlişkiler Teorileri (Arı, 2025), Ortadoğu (Arı, 2017), Türk Dış Politikası (İşyar, 2017), Dış Politika Analizi (İşyar, 2025), Kafkasya ve Orta Asya Politikaları (İşyar, 2025), Uluslararası Hukuk (Reçber, 2023), Avrupa Birliği Hukuku (Reçber, 2021), İnsan Hakları (Reçber, 2025), Kadın, Feminizm ve Uluslararası İlişkiler (Aydın Koyuncu, 2012), Gelişmekte Olan Ülkeler (Canbolat, 2021), Diplomasi Tarihi I-II (Özdal, 2022 ve 2024), Uluslararası Göç (Özdal, 2024), Silahlanma (Pirinççi, 2010), Barış İnşası (Yılmaz, 2015), Balkanlar (Özlem, 2019), Çatışma Çözümü (Bektaş&Kaya, 2022), Savunma-Silahlanma (Ermiş, 2022).

Uluslararası İlişkiler Teorileri, Orta Doğu, Diplomasi Tarihi, Türk Dış Politikası, Göç, Balkanlar, Orta Asya ve Kafkasya, Rus Dış Politikası, ABD Dış Politikası, Uluslararası İlişkiler, Feminizm ve Kadın, Uluslararası Hukuk, AB Hukuku, İnsan Hakları, Uluslararası Terörizm, Uluslararası Örgütler, Çatışma Çözümü, Silahlanma ve Savunma gibi başlıklar bölüm öğretim üyelerinin yoğunlaştığı çalışma alanları arasında yer almaktadır. Bu yayın faaliyetleri, bölümün hem lisans ve lisansüstü eğitime içerik sağlamakta hem de Türkiye’de uluslararası ilişkiler literatürünün zenginleşmesine katkıda bulunmaktadır.

5. SONUÇ

Bu çalışma, Uluslararası İlişkiler disiplininin doğuşunu, gelişimini ve kurumsallaşma sürecini bütüncül bir çerçevede ele alarak, disiplinin hem küresel ölçekteki entelektüel dönüşümünü hem de Türkiye'deki akademik yapılanmasını tarihsel ve analitik bir perspektifle incelemiştir. Uluslararası İlişkiler, özellikle Birinci Dünya Savaşı sonrasında bağımsız bir akademik disiplin hâline gelmiş; İkinci Dünya Savaşı ve Soğuk Savaş süreciyle birlikte kuramsal derinlik kazanarak realizm, liberalizm, davranışsal yaklaşımlar ve eleştirel teoriler gibi farklı düşünce okulları etrafında şekillenmiştir. Bu gelişim süreci, disiplinin yalnızca devletler arası ilişkileri inceleyen dar bir alan olmaktan çıkıp, küresel siyaset, güvenlik, ekonomi, kimlik ve normlar gibi çok boyutlu meseleleri kapsayan geniş bir akademik alan hâline geldiğini göstermektedir.

Türkiye'de Uluslararası İlişkiler disiplininin gelişimi ise, küresel akademik birikimle etkileşim içinde, ancak ülkenin tarihsel deneyimleri, jeopolitik konumu ve dış politika öncelikleri doğrultusunda özgün bir seyir izlemiştir. Başlangıçta diplomasi tarihi ve dış politika analizi ağırlıklı bir yaklaşımın hâkim olduğu disiplin, zamanla teorik çeşitliliğin arttığı, metodolojik olarak daha analitik ve karşılaştırmalı çalışmalara yönelen bir yapıya evrilmiştir. Üniversitelerde kurulan Uluslararası İlişkiler bölümleri, lisans ve lisansüstü programlar aracılığıyla disiplinin akademik sınırlarını genişletmiş; bu süreç, Uluslararası İlişkilerin Türkiye'de kalıcı ve kurumsallaşmış bir akademik alan olarak yerleşmesini sağlamıştır.

Bu genel çerçeve içerisinde Uludağ Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümü, disiplinin Türkiye'deki gelişimini yansıtan önemli kurumsal örneklerden biri olarak öne çıkmaktadır. Bölümün kuruluşundan itibaren izlediği akademik yaklaşım, yalnızca dış politika odaklı bir öğretim anlayışıyla sınırlı kalmamış; uluslararası ilişkiler teorileri, karşılaştırmalı siyaset, uluslararası hukuk, güvenlik çalışmaları ve bölgesel çalışmalar gibi alt alanları kapsayan bütüncül bir müfredat yapısına yönelmiştir. Zaman içinde eğitim programlarında gerçekleştirilen güncellemeler, disiplinin küresel akademik eğilimleriyle uyumlu bir dönüşümü yansıtmış; teorik derinlik ile

Uluslararası İlişkiler Disiplininin Tarihsel Gelişimi ve Türkiye’de Kurumsallaşması: Bursa Uludağ Üniversitesi Örneği

analitik becerilerin birlikte geliştirilmesine yönelik bir yaklaşım benimsenmiştir.

Uludağ Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümünün akademik gelişimi, yalnızca eğitim programlarıyla sınırlı kalmamış; araştırma faaliyetleri, akademik yayınlar ve bilimsel etkinlikler aracılığıyla disiplinin entelektüel üretimine katkı sunmuştur. Bu bağlamda bölüm bünyesinde yürütülen çalışmalar, Uluslararası İlişkiler disiplininin Türkiye’deki kuramsal ve metodolojik çeşitliliğine katkıda bulunmuş; genç akademisyenlerin yetişmesine ve disiplinin sürekliliğinin sağlanmasına zemin hazırlamıştır. Disiplinin akademik bir alan olarak sürdürülebilirliği, bu tür kurumsal yapıların ve eğitim-araştırma bütünlüğünü esas alan yaklaşımların varlığıyla doğrudan ilişkilidir.

Sonuç olarak bu çalışma, Uluslararası İlişkiler disiplininin küresel ve ulusal düzeydeki gelişimini Uludağ Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümü örneği üzerinden analiz ederek, disiplinin tarihsel sürekliliğini, kuramsal dönüşümünü ve kurumsal yapılanmasını ortaya koymaktadır. Uluslararası İlişkiler, değişen uluslararası sistemle birlikte sürekli yeniden tanımlanan dinamik bir disiplin olma özelliğini korurken, üniversiteler bünyesinde kurumsallaşan bölümler aracılığıyla bu dönüşümü akademik alana taşımaktadır. Uludağ Üniversitesi örneği, Uluslararası İlişkiler disiplininin Türkiye’deki gelişimini anlamak açısından önemli bir referans sunmakta; disiplinin geleceğine ilişkin akademik ve eğitsel perspektiflerin değerlendirilmesine katkı sağlamaktadır.

KAYNAKÇA

- Abrams, I. (1957). The Emergence of the International Law Societies, *The Review of Politics*, 19 (3).
- Ágoston, G. & Masters, B. (eds.) (2009). *Encyclopedia of the Ottoman Empire*, New York: Facts on File.
- Aksan, V. H. (2007). *Ottoman Wars 1700–1870*, London: Routledge.
- Arı, T. (2017). *Geçmişten Günümüze Orta Doğu*, 7. Baskı, Bursa: Alfa Akademi

- Arı, T. (2017). *Uluslararası İlişkiler ve Dış Politika*, 11. Baskı. Bursa: Alfa Akademi
- Arı, T. (2025). *Uluslararası İlişkiler Teorileri*, 11. Baskı. Bursa: Ekin Yayınevi
- Armitage, D. (2012). What is International history?, *History Compass*, 10 (7): 556-567.
- Aydın Koyuncu, Ç. (2012). Feminist Uluslararası İlişkiler Yaklaşımları Açısından Güvenlik Konusunun Analizi. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 67(01): 111-139.
- Baskıcı, M. M. (2016). Mekteb-i Mülkiye'den Siyasal Bilgiler Fakültesine 150 Yılın Kronolojisi, in <http://www.politics.ankara.edu.tr/MM-Kronoloji.pdf> (Erişim Tarihi 8 Şubat 2026).
- Bektaş, M.H.M., Kaya, S. (2022). Uluslararası STK'ların Barışa Katkı Sağlamada Yaşadıkları Sorunlar, in *Uluslararası Çatışma Çözümü: Hukuksal Yöntemlerden Alternatif Çatışma Çözümüne*. Muzaffer Ercan Yılmaz (edt.). Ankara: Nobel Yayınevi, ss.257-276.
- Berkes, N. (1982). 'İhtilal', 'İnkılap' ve Devrim, *Atatürk ve Devrimler*, İstanbul: Adam Yayınları, ss. 133-151.
- Brown, C. (1997). *Understanding International Relations*. London: Macmillan Press.
- Bull, H. (2000). The Theory of International Politics 1919-1969, in *International Relations: Critical Concepts in Political Science*, Andrew Linklater (ed.). Londra: Routledge.
- Bull, H. (2002). *The Anarchical Society: A Study of Order in World Politics*, New York: Palgrave.
- Burchill, S. & Linklater, A. (2012). Giriş, in *Uluslararası İlişkiler Teorileri*, Scott Burchill vd., çev. Ali Aslan, Muhammed Ali Ağcan, İstanbul: Küre Yayınları, ss. 19-20.
- Buzan, B. & Little, R. (2000). *International Systems in World History: Remaking the Study of International Relations*, Oxford: Oxford University Press.
- Buzan, B. & Little, R. (2001). Why International Relations has Failed as an Intellectual Project and What to do About it, *Millennium - Journal of International Studies*, 30 (1).

**Uluslararası İlişkiler Disiplininin Tarihsel Gelişimi ve Türkiye’de
Kurumsallaşması: Bursa Uludağ Üniversitesi Örneği**

- Buzan, B. & Lawson, G. (2015). *The Global Transformation*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Canbolat, İ. S. (2007). İmaj-Gerçek ve İşlevsellik Bağlamında Eleştirel Bir Uluslararası İlişkiler Çözümlemesi Üzerine. *Gazi Akademik Bakış*, 1 (1).
- Canbolat, İ.S. (2021). *Gelişmekte Olan Ülkeler, Küresel, Politik ve Ekonomik Çıkar İlişkilerindeki Konumları*, Bursa: Alfa Aktüel Yayınları.
- CIR, <https://cir.uchicago.edu/about> (E.T. 10.02.2026)
- Clark, I. (1998/1999). Beyond the Great Divide: Globalization and the Theory of International Relations, *Review of International Studies*, 24 (4): 479-498.
- Clausewitz, C. (2011). *Savaş Üzerine*, çev. Selma Koçak, İstanbul: Doruk Yayınları.
- Çankaya, A. (1969). *Yeni Mülkiye Târihi ve Mülkiyeliler (Mülkiye Şeref Kitabı) I. Cilt 1859-1968*, Ankara: Mars Yayınları.
- Devetak, R. (2007). An Introduction to International Relations: The Origins and Changing Agendas of a Discipline, in *An Introduction to International Relations: Australian Perspectives*, Richard Devetak v.d. (ed.), New York: Cambridge University Press.
- Duchene, F. (1973). The Study of International Affairs. *International Affairs*, 49 (1).
- Dunn, F. S. (1948). The Scope of International Relations, *World Politics*, 1 (1): 142-146.
- Ermiş, U., Canbolat, İ. (2022). Truman Doktrininden SaGeB’e Türk Dış Politikası Ekseninde Modern Türk Savunma Sanayiinin Kuruluşu, *International Journal of Social Inquiry*, 15: 557-574.
- Erozan, B. (2014). Türkiye’de Uluslararası İlişkiler Disiplininin Uzak Tarihi: Hukuk-ı Düvel (1859-1945), *Uluslararası İlişkiler*, 11 (43): 53-80.
- Farooqi, S. (2010). *Osmanlı İmparatorluğu ve Etrafındaki Dünya*, çev. Ayşe Berktaş, 2. baskı, İstanbul: Kitabevi.
- Findley, C. V. (2010). *Turkey, Islam, Nationalism, and Modernity*, New Haven: Yale University Press.

195

İİBF Dergi
50. Yıl
Özel
Sayısı
2025

- Friedrichs, J. (2001). International Relations Theory in France, *Journal of International Relations and Development*, 4 (2): 118-137.
- Georgetown University, <https://sfs.georgetown.edu/about/our-history/> (E.T. 14.02.2026)
- Goffman, D. (2002). *The Ottoman Empire and Early Modern Europe*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Groom, A.J.R vd. (2019). *International Relations Then and Now Origins and Trends in Interpretation*. London: Routledge.
- Gürsoy, B. (1955). Siyasal Bilgiler Fakültesinin 98. Kuruluş Yıldönümü Dolayısıyla Dekan Prof. Bedri Gürsoy'un Nutku, *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 10 (1): III-IV.
- Hanioglu, M. Ş. (2008). *A Brief History of the Late Ottoman Empire*, Princeton: Princeton University Press.
- Holcombe, A. N. (1965). Edwin Ginn's Vision of World Peace, *International Organization*, 19 (1): 1-9.
- Holden, G. (2002). Who Contextualizes the Contextualizers? Disciplinary History and the Discourse About International Relations Discourse. *Review of International Studies*, Vol. 28.
- Holsti, K. J. (1985). The Dividing Discipline: Hegemony and Diversity in International Theory, *International Studies Quarterly*, 29 (1): 1-27.
- Hooper, P. F. (1952). The Institute of Pacific Relations and the Study of International Affairs, *World Politics*, 4 (3): 395-410.
- Fletcher Hukuk, <http://fletcher.tufts.edu/About/Fletcher-History>(E.T. 14.02.2026)
- Huang, X. (2007). The Invisible Hand: Modern Studies of international Relations in Japan, China, and Korea, *Journal of International Relations and Development*, 10 (2).
- Hwang, P. (1979). What is Mencius' Theory of Human Nature?, *Philosophy East and West*, 29 (2).
- Institute of Pacific Relations, <https://ia801309.us.archive.org/3/items/instituteofpacif00inst/instituteofpacif00inst.pdf> (E.T. 14.02.2026)

**Uluslararası İlişkiler Disiplininin Tarihsel Gelişimi ve Türkiye’de
Kurumsallaşması: Bursa Uludağ Üniversitesi Örneği**

- Iriye, A. (1997). *Cultural Internationalism and World Order*, Baltimore: Johns Hopkins University Press.
- İşyar, Ö. G. (2017). *Türk Dış Politikası: Sorunlar ve Süreçler*, Bursa: Dora Yayınevi.
- İşyar, Ö. G. (2025). *Dış Politika Analizi: Yöntemler, Araçlar, Örnekler*, Bursa: Sayda Yayıncılık.
- İşyar, Ö. G. (2025). *Kafkasya ve Orta Asya Politikaları*, Bursa: Sayda Yayıncılık.
- Jørgensen, K. E. (2000). Continental International Relations Theory: The Best Kept Secret. *European Journal of International Relations*, 6 (1).
- Karpat, K. (2009). *Osmanlı’dan Günümüze Elitler ve Modernleşme*, İstanbul: Timaş Yayınları.
- Kaya, S. (2008). Uluslararası İlişkilerde Konstrüktivist Yaklaşımlar. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 63 (3): 83-111.
- Keene, E. (2005). *International Political Thought: A Historical Introduction*, Cambridge: Polity Press.
- Keyman, E. F. (2014). Türkiye’de Uluslararası İlişkiler Çalışmaları: Devlet, Kimlik ve Dış Politika, *Uluslararası İlişkiler*, 11 (43).
- Knutsen, T. L. (1992). *A History of International Relations Theory*. Manchester: Manchester University Press.
- Knutsen, T. L.(2006). *Uluslararası İlişkiler Teorisi Tarihi*, çev. Mehmet Özay, İstanbul: Açılım Kitap.
- Kuran, E. (1988). *Avrupa’da Osmanlı İkamet Elçilerinin Kuruluşu ve İlk Elçilerin Siyasî Faaliyetleri (1793-1821)*, Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü.
- League of Nations (1927). *International Institute of Intellectual Cooperation: Organisation and Activities*, Geneva–Paris.
- Lebedeva, M. (2004). International Relations Studies in the USSR/Russia: Is there a Russian National School of IR Studies?. *Global Society*, 17 (3).
- Long, D. (2006). Who Built International Studies?, *Review of International Studies*, 32 (1): 1-23.

- Long, D. (2006). Who Killed the International Studies Conference?, *Review of International Studies*, 32 (4): 603–622
- Long, D., Schmidt, B. C. (2005). Introduction, in *Imperialism and Internationalism in the Discipline of International Relations*, David Long, Brian C. Schmidt (ed.). New York: Suny Press.
- Neumann, I. B. (2003). The English School on Diplomacy: Scholarly Promise Unfulfilled, *International Relations*, 17 (3).
- Olson, William C., Sondermann, F. A. (1966). *The Theory and Practice of International Politics*, New Jersey: Prentice Hall.
- Oren, I. (2020). Schools of international affairs in the United States: a historical sketch. *Cambridge Review of International Affairs*. 36 (3): 328–351.
- Ortaylı, İ. (2017). Osmanlı Kançılıyasında Reform: Tanzimat Devri Osmanlı Diplomatiğasının Bazı Yönleri, in *Osmanlı'da Milletler ve Diplomasi*, 6. baskı, İlber Ortaylı (ed.), İstanbul: İş Bankası Yayınları: 299-314.
- Özcan, E. (2014). Birinci Dünya Savaşı ve Uluslararası İlişkiler Disiplininin Doğuşu Üzerine Bir Değerlendirme, *Gazi Akademik Bakış Dergisi*, 7 (14): 197-214.
- Özcan, G. (2020). 'Siyasiyat'tan 'Milletlerarası Münasebetler'e: Türkiye'de Uluslararası İlişkiler Disiplininin Kavramsal Tarihi. *Uluslararası İlişkiler*, 17 (66): 3-21.
- Özda, B. & Karaca, K (2022). *Diplomasi Tarihi I*, Bursa: Dora Yayıncılık.
- Özda, B. & Karaca, K. (2024). *Diplomasi Tarihi II*. Bursa: Dora Yayıncılık.
- Özda, B., (ed.) (2024). *Uluslararası Göç ve Nüfus Hareketleri Bağlamında Türkiye*, Bursa: Dora Yayınları
- Özlem, K. (2019). *Türkiye-Bulgaristan İlişkileri ve Türk Azınlık*. Bursa: Dora Yayıncılık.
- Özlük, E. (2009). Uluslararası İlişkiler Disiplininin Soy Kütüğü, *Selçuk Üniversitesi İİBF Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 9 (17): 240-241.
- Palabıyık, M. S. (2014). The Emergence of the Idea of 'International Law' in the Ottoman Empire before the Treaty of Paris (1856), *Middle Eastern Studies*, 50 (2): 233-251.

**Uluslararası İlişkiler Disiplininin Tarihsel Gelişimi ve Türkiye’de
Kurumsallaşması: Bursa Uludağ Üniversitesi Örneği**

- Pirinççi, F. (2010). *Silahlanma ve Savaş*, Bursa: Dora Yayıncılık.
- Porter, B. (2002). Lord Davies, E.H. Carr and the Spirit Ironic: a Comedy of Errors, *International Relations*, 16 (1): 77-96.
- Potter, P. B. (1923). Political Science in the International Field. *American Political Science Review*, 17 (3): 381-391.
- Reçber, K. (2011). *Diplomasi ve Konsolosluk Hukuku*, Bursa: Dora Yayınları.
- Reçber, K. (2023). *Uluslararası Hukuk*, Bursa: Dora Yayınları.
- Reçber, K. (2025). *Avrupa Konseyi’nde İnsan Hakları*, Bursa: Dora Yayınları.
- Reçber, K. (2021). *Avrupa Birliği Hukuku ve Temel Metinleri*, Bursa, Dora Yayınları
- Riemens, M. (2011). International academic cooperation on international relations in the interwar period: the International Studies Conference, *Review of International Studies*, 37 (2).
- Roberts, A. (1991). A New Age in International Relations?, *International Affairs*, 67 (3):509-525.
- Schmidt, B. C. (1998). Lessons From the Past: Reassessing the Interwar Disciplinary History of International Relations, *International Studies Quarterly*, 42 (3):433-459.
- Schmidt, V. C. (2001). On International Political Theory, *Reviews in Anthropology*, 30 (2): 99-118.
- Smith, S. (1994). The Self-Images of a Discipline: A Genealogy of International Relations Theory, in *International Relations Theory Today*, Steve Smith, Ken Booth, (ed.), Cambridge: Polity Press.
- Smith, S. (2003). International Relations and international relations: The Links Between Theory and Practice in World Politics, *Journal of International Relations and Development*, 6 (3):233-239.
- Somel, A. (2010). *Osmanlı’da Eğitimin Modernleşmesi (1839-1908) İslamlaşma, Otokrasi ve Disiplin*, İstanbul: İletişim.
- Suganami, H. (1978). A Note on the Origin of the Word International, *Review of International Studies*, 4 (3): 226-232.

- Şahin, K. (2014). *Kanuni Devrinde İmparatorluk ve İktidar: Celalzade Mustafa ve 16. Yüzyıl Osmanlı Dünyası*, çev. Ahmet Tunç Şen, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Institute of Pasific (2026). University of Hawai'i at Mānoa Library, Institute of Pacific Relations Records: Historical Note, Honolulu, <https://instituteofpacif00inst/instituteofpacif00inst.pdf>, 2026 (E.T. 12.02.2026).
- Wheatcroft, A. (2013). *The Enemy at the Gate*, London: Pimlico.
- Wight, M. (1991). *International Theory: The Three Traditions*, Leicester University Press.
- Wright, Q. (1930). The Kyoto Conference of the Institute of Pacific Relations, *American Political Science Review*, 24 (1): 1-14.
- Yeşil, F. (2012). Osmanlı'nın Denge Arayışı: Layihânın İçeriği, in *Bir Osmanlı Gözüyle Avrupa Siyasetinde Güç Oyunu: Avrupa'da Mensûb Olan Mizân-ı Umûr-ı Hâriciyye Beyânındadır*, Fatih Yeşil (haz.). İstanbul: İstanbul Kitabevi.
- Yılmaz, S. (2020). *Avrupa Birliği ve Teritoryalite Birlik Mekânının Teritoryalleşmesi ve İçerisi-Dışarı Ayrımı*, Bursa: Dora Yayıncılık.
- Yılmaz, M. E. (2015). *Barışı İnşa Etmek*, Bursa: Dora Yayıncılık
- Yunping, W. (2005). Are Early Confucians Consequentialists?, *Asian Philosophy*, 15 (1):19-34.
- Yurdusev, N. A. (1996). Uluslararası İlişkiler Öncesi, in *Devlet, Sistem ve Kimlik: Uluslararası İlişkilerde Temel Yaklaşımlar*, Atila Eralp, (ed.). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Yurdusev, N. A. (2004). The Ottoman Attitude toward Diplomacy, in *Ottoman Diplomacy Conventional or Unconventional?*, ed. A. Nuri Yurdusev, Hampshire, Palgrave Macmillan.
- Zimmerman W. (1969). International Relations in the Soviet Union: The Emergence of a Discipline, *The Journal of Politics*, 31 (1): 52-70
- Zürcher, E. J. (2013). *Modernleşen Türkiye'nin Tarihi*, İstanbul: İletişim Yayınları.

EXTENDED SUMMARY

This study examines the emergence and institutionalization of the discipline of International Relations (IR) within a historical framework and analyzes its global development alongside its trajectory in Turkey. Although the historical roots of international relations can be traced back to early inter-polity interactions, the discipline acquired an independent and institutionalized academic identity only in the early twentieth century, particularly in the aftermath of the First World War. In this context, the study distinguishes between the emergence of the modern international system and the formation of IR as an academic discipline, emphasizing that until the twentieth century international affairs were largely examined within the boundaries of other disciplines.

The institutional foundations of the discipline were first established in the United Kingdom and subsequently in the United States, leading to an early phase of institutionalization within the Anglo-Saxon world. Although the United States adopted a largely isolationist foreign policy stance after the First World War, academic interest in the systematic study of international affairs continued to grow. Following the Second World War, as the United States assumed a central position in the global balance of power, the intellectual center of the discipline gradually shifted from the United Kingdom to the United States. From the 1950s onward, International Relations evolved into an autonomous and institutionalized discipline, with its theoretical agenda largely shaped within American academia.

The study also highlights how the deepening of globalization, the increasing visibility of non-state actors, the proliferation of transnational issues, and the emergence of multi-layered governance structures strengthened critiques of traditional state-centric approaches. These developments contributed to the diversification of the discipline in terms of subject matter and methodology.

In Turkey, the intellectual foundations of International Relations were shaped prior to its emergence as an independent academic field, particularly during the late Ottoman period. Diplomatic transformations in the nineteenth century, reforms within the Ottoman foreign ministry, and the establishment of modern educational institutions laid the groundwork for an intellectual engagement with international affairs. During the Republican era, university reforms and the restructuring of higher education provided a framework for the institutionalization of the field. Since the 1980s, numerous IR departments have been established across Turkish universities.

Within this broader context, the study focuses on the establishment and development of the Department of International Relations at Bursa Uludağ

University. Founded in the 1980s, the department gradually strengthened its academic staff and consolidated its institutional structure through the development of undergraduate and graduate programs. Faculty members have authored textbooks widely used in Turkish universities and have contributed to the literature in various subfields, including IR theory, Turkish foreign policy, regional studies, international law, European Union law, security studies, and human rights.

An important initiative enhancing the department's academic visibility was the Uludağ International Relations Congresses organized between 2011 and 2019. Held annually around specific themes, these congresses served as a significant academic platform bringing together scholars of International Relations from across Turkey.

202

İİBF Dergi
50. Yıl
Özel
Sayısı
2025

In conclusion, the study presents a historical account of the global emergence and institutionalization of International Relations while situating the development of Bursa Uludağ University's Department of International Relations within this broader trajectory.